

Život svobodné matky v současných českých podmínkách

Alexandra Viceníková

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Alexandra VICENÍKOVÁ**
Osobní číslo: **H118674**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Život svobodné matky v současné české společnosti**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na charakteristiku neúplné rodiny a svobodné matky;
 - na problematiku chybějící role otce v rodině;
 - na sociální a ekonomická omezení i možnosti svobodných matek;
 - na institucionální možnosti pomoci svobodným matkám, příp. dětem z neúplných rodin.
- Součástí práce bude kvalitativní šetření zaměřené na zjištění aktuální situace svobodné matky v současných podmínkách.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. ve znění pozdějších předpisů.

Hamplová, D. Děti na psí knížku? Mimomanželská plodnost v ČR. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2007.

Kuchařová, V. Rodina a zaměstnání (deskriptivní fáze analýzy) V., neúplné rodiny. Praha: VÚPSV, 2007.

Marie-Francoise, Horák, J. Svobodná matka. Praha: I. Železný, 1995.

Quillien, Ch. Jsem na dítě sám jak přežít péči o dítě. Praha: Albatros, 2004.

Šťastná, A. Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích. Praha: VÚPSV, 2009.

Švaříček, R., Šedová, K. a kol. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál 2007.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Petr Sýkora, Ph.D.

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání bakalářské práce:

11. listopadu 2013

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

vedoucí ústavu

doc. PaedDr. Slavomír Laca, Ph.D.

vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

ALEXANDRA VICENÍKOVÁ

Jméno, příjmení studenta

V Brně 28.2.2014

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídnou k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Svoji bakalářskou práci jsem zaměřila na problémy neúplné rodiny. Zejména pak na svobodné matky, které zůstaly se svými dětmi sami. Jejím obsahem jsou aktuální problémy, se kterými se tyto ženy potýkají a také to, jak na ně pohlíží nejen současná Česká společnost, ale také jejich blízcí. Další oblastí, kterou se zabývám, jsou podmínky, potřeby a možnosti této neúplné rodiny v soudobé společnosti. Ty se následně snažím přiblížit prostřednictvím rozhovorů s ženami, které se v této nelehké situaci octly.

Klíčová slova:

svobodná matka, otec, dítě, rodina, nesezdaná soužití, neúplná rodina, společnost, školský systém, podpora státu

ABSTRACT

My bachelor thesis focuses on the problems of single-parent families. In particular, the single mothers who stayed with their children alone. It describes the current problems that these women face and how they are being seen not only by today's Czech society, but also their loved ones. Another area that I mention and cover in my thesis, are the conditions, needs and possibilities of single-parent families in the current society. I try to describe and explain these through interviews with women who go through this difficult situation themselves.

Keywords:

single mother, father, child, family, cohabitation, single-parent family, education, society, education system, subvene

Poděkování

Ráda bych vyjádřila své poděkování Mgr. Petru Sýkorovi, Ph.D. za trpělivost a metodické vedení při tvorbě mé bakalářské práce.

Dále bych chtěla poděkovat všem ženám, které mi poskytly rozhovor, vypovídající o jejich životní dráze, své rodině a přátelům, jmenovitě pak Ditě Šalšové, za podporu a pomoc v průběhu mého studia, které si nesmírně vážím.

Alexandra Viceníková

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 NEÚPLNÁ RODINA	11
1.1 SPOLEČENSKÝ POHLED NA SOUČASNÉ USPOŘÁDÁNÍ RODINY.....	12
1.2 TYPY NEÚPLNÝCH RODIN, VÝCHOVA DÍTĚTE POUZE JEDNÍM Z RODIČŮ.....	13
1.3 POSTAVENÍ SVOBODNÉ MATKY V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI.....	15
2 PROBLEMATIKA CHYBĚJÍCÍ ROLE OTCE V RODINĚ	17
2.1 VLIV PSYCHOLOGICKÝCH ASPEKTŮ MATKY NA DÍTĚ	18
2.2 PRVKY CHYBĚJÍCÍ ROLE OTCE VE VÝCHOVĚ SYNA	19
2.3 PRVKY CHYBĚJÍCÍ ROLE OTCE VE VÝCHOVĚ DCERY	21
3 SOCIÁLNÍ A EKONOMICKÉ OMEZENÍ MOŽNOSTÍ SVOBODNÝCH MATEK	23
3.1 EKONOMICKÉ POSTAVENÍ SVOBODNÉ MATKY	24
3.2 UPLATNĚNÍ SVOBODNÉ MATKY NA TRHU PRÁCE	25
3.3 SOCIÁLNÍ OCHRANA A POMOC STÁTU	26
4 INSTITUCIONÁLNÍ MOŽNOSTI POMOCI SVOBODNÝM MATKÁM A DĚTEM	29
4.1 UMÍSTĚNÍ DĚTÍ DO ŠKOLSKÉHO SYSTÉMU.....	30
4.2 MOŽNOSTI MIMOŠKOLNÍCH AKTIVIT	32
4.3 PEDAGOGICKÉ MOŽNOSTI PRO PODPORU DĚTÍ SVOBODNÝCH MATEK	33
II PRAKTICKÁ ČÁST	36
5 KVALITATIVNÍ VÝZKUM ŽIVOTA SVOBODNÝCH MATEK	37
5.1 METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA.....	37
5.2 ANALÝZA ROZHOVORŮ	40
5.3 VYHODNOCENÍ.....	40
ZÁVĚR	50
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	51
SEZNAM PŘÍLOH	55

ÚVOD

Svobodná matka v současné společnosti se v mnoha ohledech příliš neliší proti matkám z dob dávných i nedávno minulých, které stejně jako ty dnešní, vychovávali své děti samy. Statistické záznamy, které byly nashromážděny, a evidují archivní záznamy z osmnáctého a devatenáctého století ukazují, že rodinné konflikty a nestabilita nejsou moderním úkazem. Také v dnešní době je rodina vystavena problémům, a to nejen v jejím uspořádání.

Mnohé se s příchodem moderních technologií změnilo, ovšem základní principy rodiny a výchovy dětí v ní zůstávají stejné. Cílem rodičovství je vychovat dítě pro jeho další život tak, jak nejlépe umím. Poskytnout mu veškerou podporu, aby z něj byl samostatný člověk. V případech, kdy matky na výchovu dítěte zůstaly samy, je jejich úloha rodiče náročnější nejen po stránce materiální, která je pro zabezpečení rodiny nezbytná, ale také po stránce výchovné, kdy jsou nuceny zastat obě rodičovské úlohy.

Dříve ženy o své muže přicházely v důsledku válek, nemocí nebo také skutečností, že délka života byla podstatně kratší, než je v současné době. Život v jakémkoliv čase není statickou záležitostí a prochází různými proměnami a není tomu jinak ani v dnešní společnosti. Dříve v případě úmrtí jednoho z partnerů bylo nezbytně nutné zaplnit takto vzniklý prostor, zejména z dalších existenčních důvodů. Zemřela-li žena, nebyl dostatečně zabezpečen chod domácnosti, protože domácnost se dříve chovala zároveň jako hospodářská jednotka a spoustu věcí denní potřeby si vyráběla sama. Zemřel-li muž, bylo nutné obnovit hospodářský proces a zabezpečit mužské práce, které žena nebyla schopna zvládat.

Dnes jsou však k dispozici moderní technologie, které život v mnoha ohledech usnadňují, a to nejen ženám. Díky feminizaci dochází také k částečnému vyrovnávání rozdílů mezi mužem a ženou. Významnou úlohu hraje i prodlužující se délka života jedince, která zejména v posledních letech přináší více změn v partnerském soužití. Společnost se stává otevřenější a nevyžaduje striktní model klasického rodinného uspořádání. Je kladen důraz na volnost v partnerství a svazky již nedosahují takové stability, jak tomu bylo dříve.

Také sňatečnost partnerů se výrazně zmenšila. Trendem posledních let je žít ve volném svazku partnerského soužití, kdy není považován za důležitý manželský slib ani listina, která by soužití dvou lidí potvrzovala.

Tato práce je primárně zaměřena na svobodné matky v dnešních podmínkách. Teoretická část se snaží popsat současné rodinné uspořádání a pohled společnosti na rodinu jako celek. Zabývám se zde chybějícím článkem ve výchově dětí, kterým je vždy druhý z rodičů a na aspekty, které v důsledku takto chybějícího rodiče ovlivní dítě v jeho budoucím životě. Nedílnou součástí jsou pak dnešní možnosti svobodných matek zejména v oblasti ekonomické, ale také v oblasti zajištění institucionální péče o dítě.

V praktické části jsem zvolila kvalitativní formu výzkumu, kde prostřednictvím rozhovorů zjišťuji, jakým způsobem svoji úlohu vnímají dnešní svobodné matky a jakým způsobem se snaží se svými problémy vypořádat. Kladu si zde otázky, zda je tedy v dnešní moderní společnosti postavení svobodných matek tolik nevýhodné, jak tomu bylo dříve. Jak se změnil přístup společnosti ke svobodným matkám a jejich dětem a na jaké úrovni jsou jejich ekonomické možnosti. Zda i ony samy vidí svoji pozici jako znevýhodněnou, a jaké mají příležitosti pro zabezpečení své rodiny.

Cílem této práce je zodpovědět tyto otázky a popsat životní cesty, kterými se dnešní svobodné matky ubírají.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 NEÚPLNÁ RODINA

Neúplná rodina není novým jevem, který by byl zaznamenán v posledních desetiletích nebo staletích. Nutno dodat, že pojem neúplná začíná být spíše zavádějící, protože nelze v plné míře vymezit její neúplnost. Pokud se budeme striktně držet původního modelu párové rodiny (Možný, 2008, s. 17), stane se rodina v případě jiného uspořádání neúplnou, ale je ve své podobě opravdu neúplná?

Jedním z posledních statusů rodiny je, že je základem státu. Rodina je ovšem jako základní instituce bytí zde již od pradávna. Její funkce se v průběhu dějin a staletí téměř nezměnila. Jako hlavní důvod uspořádání rodiny stále přetrvává biologická reprodukce, za kterou následují další funkce jako ekonomická stabilita a zázemí, předávání kulturních zvyklostí apod. Sdružování jedinců do skupin je charakteristické již v prvobytně pospolné společnosti. Zejména vzhledem k zachování živočišného druhu se skupiny vyvíjely a získávaly užší sociální vazby.

Rodina a celkově rodinné vazby se výrazně liší zejména podle kultury, ve které rodina žije. Nezahrnuje pouze členy muž – žena – dítě, ale přibírá i další členy tzv. rozšířené rodiny (Vavřík, 2010, s. 6). Jak tedy posuzovat její neúplnost, když v případě některého chybějícího článku nahradí chybějící roli osoba z rozšířeného okruhu nebo příp. osoba nová, která chybějící roli v rodině doplní. Pokud ani jedna z uvedených variant nepřichází v úvahu, zůstává pouze na úhlu pohledu, zda je uspořádání neúplné.

Všeobecně je rodinné prostředí nejužší vazbou mezi lidmi. Bereme je jako blízké osoby, které si navzájem poskytují ochranu, pomoc a podporu. Ovšem i toto společenství prošlo v průběhu staletí mnohými změnami a tento trend se ani v budoucnosti nezmění. Pro všechny společenské instituce lze uplatnit pravidlo, pro které ekonomové vytvořili název „pat dependency“ – tedy závislost současného stavu na tom, jakými stavy ve své historii daná instituce prošla (Možný, 2008, s. 18).

Proto se nejen v rodinných modelech a sociálních vazbách vracíme k jejich počátkům. Do nových zkušeností přibíráme i starší modely, které jsou již léty vyzkoušeny. Pokud nám tedy nevychází jeden model soužití, zkusíme jej nahradit novým v naději, že bude fungovat o něco lépe než ten stávající. Mnohdy je to však dlouhodobý proces propojený z několika modelů, které se vzájemně prolínají.

Mezi hlavní znaky současné české rodiny patří zejména rozdílná očekávání partnerů v otázce celkového trvání vztahu, možné alternativy ve společném soužití, obava z případného rozvodu, odsouvání rodičovství na pozdější dobu, varianta dvoukariérové rodiny, kdy je dítě předáno k výchově další osobě, vyrovnání rolí muže a ženy a v neposlední řadě zaměřenost zájmu na jednotlivce v rodině a nikoliv na rodinu jako celek (Gillernová & Kebza, 2011, s. 26).

1.1 Společenský pohled na současné uspořádání rodiny

Uspořádání rodiny v současné společnosti je dáno především souborem všech variant, kterými rodina prošla právě v průběhu celé své existence. Možnosti jejího uspořádání jsou dnes dány zejména větší liberalitou ve společnosti a menším množstvím předsudků v tomto ohledu. Vzniká zde prostor, kdy nejsou kladeny jednoznačné nároky na její přesné uspořádání. Účastníci tak mají větší volnost a nejsou tolik svázáni ustálenými a vrytými pravidly, které byly vyžadovány jako nepsaný standard pár desítek let zpět.

Již jsme si zvykli, že např. nesezdané soužití také funguje jako rodina a mnohdy lépe, než v případě uzavřeného sňatku. Vzhledem ke stabilní vysoké rozvodovosti a stále se snižující sňatečnosti se tento trend bude s velkou pravděpodobností dále rozvíjet a procento osob, žijící v tomto svazku bude narůstat (Petrová, 1997, s. 3). Také již nejsou odsuzovány děti, které vychovávají svobodné matky samy a nemusí nosit „stigma“ nemanželského dítěte, na které se ostatní dívají jako by do společnosti nepatřilo a bylo díky zastoupení pouze jednoho rodiče méněcenné. Totéž se dá říci také o svobodných matek, které byly dříve stavěny převážně k okraji společnosti, a mnohdy na ně bylo pohlíženo s výrazným despektem.

Při vzájemném soužití je nutné zmínit fakt, že muži i ženy bez rozdílu jsou svým způsobem rukojmí původních vzorců uspořádání rodiny, ve které sami vyrůstali. Velkou pozornost této oblasti věnuje psychologie. Vzorce chování, jednání i výchovy si neseme všichni do svých budoucích vztahů, kde s velkou pravděpodobností budou použity stejné vzorce, které jsme se naučili v dobách našeho dětství.

Již jako malé děti vstupujeme do světa zažitých zkušeností a vzorců našich rodičů, které jsou pro nás jedinou identitou, ve které vyrůstáme. Rodiče v tomto případě zastupují naši budoucnost v přítomném čase a na straně druhé vycházejí z vlastní minulosti. Díky

vlastním vytvořeným představám jaké by jejich dítě mělo být, dotvářejí obsahy, které výrazně ovlivňují životní zkušenost dítěte.

V této fázi vývoje nemáme možnost naučit se něco, co by nebylo dostupné v našem nejbližším okolí (Gillernová & Kebza, 2011, s. 121). Těchto zažitých vzorců se nedá jednoduše zbavit, je nutné na nich celý život pracovat a vyhodnotit, které z nich jsou pro život potřebné, a které život spíše komplikují. Nevýhodou v tomto ohledu je, že spousta mužů i žen nikdy nedokáže přijmout variantu, že jejich vzorec není pro danou situaci optimální. Tím vznikají nedorozumění v partnerství, kdy jeden nebo oba z páru nejsou schopni uznat chybu a obviňují ze zmařeného soužití druhou stranu. Toto jednání se nezdá pak velkou měrou podepíše dále na dětech, které z partnerství vzešly a opět se tak roztáčí spirála vzorců, které dítě vnímá ve svém nejbližším okolí.

Přebíráním vzorců chování však získáváme nejen zkušenosti v oblasti vztahů, ale také v oblasti dané kultury, ve které vyrůstáme. Převážně díky kulturním rozdílům dochází mnohdy k odlišným názorům nejen na pojetí výchovy dětí, ale na životní styl celkově. Velmi náročné je partnerství, ve kterém je zainteresováno několik kulturních vzorců. Pokud nejsou oba z páru nadmíru tolerantní, je nevyhnutelné, aby se jeden z nich tomu druhému přizpůsobil a jeho kulturu převzal téměř za vlastní.

1.2 Typy neúplných rodin, výchova dítěte pouze jedním z rodičů

Již filozofové starého Řecka se zabývali otázkou ukončení rodiny a dokonce je jednou z představ ideálního státu pro Platóna (427 – 347 před. n. l.) (Možný, 2008, s. 234). Jednou z možných variant neúplné rodiny je rozvod. Ne zrovna lichotivý je český jazyk právě k rozvedeným rodinám. Označení jako neúplné rodiny není v tomto případě na místě. V reálném životě totiž u většiny původních párů po tomto oficiálním ukončení svazku rodina i nadále funguje, a to z několika důvodů:

- zajištění dětí, jejich výchova a vzdělávání,
- širší rodina a její vazby,
- materiální zabezpečení.

Rozvod tak může být šetrnou variantou při dlouhotrvající manželské krizi, kterou již nelze vyřešit smírem, ovšem v žádném případě by se neměl stát destruktivním rozpadem rodiny (Tramptová, 2013). Pokud jsou bývalí manželé schopni fungovat i nadále pro děti jako

stoprocentní rodiče, není nutné takový model rodiny zavrhnout. Statistiky sice hovoří o tom, že následkem rozvodu žije v neúplných rodinách téměř 1,5 milionů osob (Gillernová & Kebza, 2011, s. 106), ale říci s naprostou jistotou, že všechna rozvedená manželství nejsou nadále funkčními rodinami, je přehnané. Samozřejmě jsou zde i rozvody, kdy dojde např. k naprostému odloučení otce, ať z jakéhokoliv důvodu. V tom případě se žena stává svobodnou matkou, přesněji matkou samoživitelkou.

Je však třeba zmínit i další varianty neúplné rodiny, které nevznikají jenom rozvodem, ale také úmrtím jednoho z rodičů či narozením dítěte osamělé matce. U takovýchto typů rodin se slovo neúplná samo nabízí.

Jen těžko se vyrovnává s nastalou situací vdova s několika dětmi v případě náhlého úmrtí manžela. Nejen proto, že partnerský svazek fungoval a hříčkou osudu byl úmrtím násilně rozdělen, ale daná situace se jeví složitější v případě, že žena byla na muži nějakým způsobem závislá, nejen citově, ale třeba i finančně. V takovýchto případech by neodmyslitelně měla zafungovat širší rodina. Nastalou situaci musí „ustát“ všichni zúčastnění. Děti přijmout skutečnost, že táta už není (což při rozvodu v mnoha případech není nutné), žena přijmout skutečnost, že se v celém tomto procesu ocitla sama pro budoucí zabezpečení rodiny a je jen na ní, jaký způsob dalšího fungování takto vzniklé rodiny zvolí.

Co nastane, když nečekaně odejde matka dětí a otec zůstane sám? V takovém případě se na otci podepíše větší stresová zátěž, protože se musí stát také matkou a přebrat na sebe celý chod domácnosti i starost o děti. Jedná se o velmi výraznou změnu, pokud byl otec živitelem rodiny a převážnou část svého času věnoval práci.

Další možností neúplné rodiny je narození dítěte osamělé matce. Tato varianta má také několik podob, kdy matka může být ve velmi mladém věku a zůstává pak s dítětem u rodičů nebo matka ve věku do 40 let, kterou buď přítel opustil, nebo si roli svobodné matky vybrala dobrovolně. Pokud je svobodná matka ve věku do 20 let, je velmi pravděpodobné, že těhotenství neplánovala. Jestliže navíc otec dítěte nebyl současně dlouhodobým partnerem, je téměř jisté, že v takovém případě spolu dvojice nezůstane. Naproti tomu svobodná matka ve věku do 40 let si tuto úlohu spíše zvolila po zralé úvaze nebo dítě vzešlo již z dlouhodobého svazku.

Samotné odsouvání rodičovství do pozdějšího věku je čím dál častější. Podle J. Kocourkové došlo k takovému posunu z důvodu posílení individualizmu a zdůrazňování seberealizace jedince a jeho práv (Gillernová & Kebza, 2011, s. 107). Již se ale nenaplnuje prognóza o nízké porodnosti, která je podle autorky důsledkem právě seberealizace. Naopak v posledních letech přibývá prvorodiček i ve vyšším věku, a to od 35 let výše (Jánská, 2012). Některé se do role svobodné matky dostanou po porodu, kdy se život s partnerem doslova otočí, protože dítě vyžaduje více pozornosti, kterou partneři s příchodem potomka neočekávali. Mnohdy žena tak zůstává v takové situaci sama.

Naproti tomu je zde také skupina žen, kterým již aktivně „odtikávají biologické hodiny“, a proto se rozhodnou mít dítě i za cenu, že jej budou vychovávat samy. Tyto ženy již mají vybudované vlastní zázemí a mají „splněno“ i v oblasti kariéry. Mnohdy však realita pozmění příjemně vytvořený plán.

V neposlední řadě spadají do výčtu neúplné rodiny také nesezdaná soužití (Gillernová & Kebza, 2011, s. 106). Podle statistiky jsou právě nesezdaná soužití nejméně stabilními svazky, ačkoli jako rodinný model fungují docela dobře.

1.3 Postavení svobodné matky v současné společnosti

Obvykle se traduje, že svobodné matky mají speciální výhody, dostávají více financí, získají snáze byt apod. Podle statistik by měla být v dnešní době svobodnou matkou každá pátá žena. Sociologové a psychologové však dodávají, že v západních kulturách se počet svobodných matek každým rokem o něco zvyšuje. Ne všechny svobodné matky jsou svobodnými matkami neustále, některé v průběhu let najdou dalšího partnera, tyto ženy však nahrazují ty, od kterých partner zrovna odešel (Harper's Bazaar, 2014). Co se výhod týče, nejen legislativa se za poslední desetiletí radikálně změnila.

V 80. letech 20. století byla představitelkou svobodné matky žena nedostatečně citově vyzrálá, která většinou podcenila nejen důsledky svého chování, ale také náročnost mateřství. Nebo se jí stala žena, která svého otěhotnění využila jako formy nátlaku na zavázání partnera. Pouze 5% žen si roli svobodné matky vybralo vědomě (Novák, 2008).

Také dnes existují matky, které si důsledky samostatné výchovy dítěte neuvědomují, nicméně je jich čím dál méně. Výrazný rozdíl je zaznamenán u vědomého mateřství

bez muže. Však díky společenskému liberalismu není status svobodné matky v zásadním rozporu se smýšlením dnešních lidí. Vzhledem ke snaze zrovnoprávnit role mužů a žen se nůžky mezi rozdíly snižují. Nejen matky samoživitelky, ale ženy obecně mají více možností realizace, a také se ji nebojí využít.

Ženy, které ve své životní úloze zabezpečují celou existenci sami, se mnohdy snaží podpořit příjem domácnosti nejen prostředky plynoucí z mateřské a rodičovské dovolené, ale také vlastním přičiněním, tedy prací na zkrácený úvazek nebo samostatným podnikáním. V mnoha případech jsou k hledání dalších příležitostí nuceni zejména ekonomickou stránkou své situace, kdy právě z prostředky poskytované státem nejsou schopny finančně vyjít.

Přibývá také žen, které jsou velmi dobře zajištěné, mají již vybudovanou kariéru a zázemí a teprve s přibývajícím věkem chtějí do svého života přijmout i dítě. Některé volí možnost známosti za účelem pouze zplození potomka a dále o muže nestojí, některé se snaží zaplnit svůj život s dítětem formou adopce. Zejména však starší zajištěné ženy, často polemizují nad otázkou, zda ještě ve svém věku děti mít, či nikoliv. Ve všech případech však mnohdy nejsou připraveny na naprosté převrácení jejich dosavadního života, a také na nové rozdělení vlastních priorit, které se s příchodem dítěte nutně změní.

S počátkem nového vládního období se také daleko častěji objevuje otázka postavení nejen svobodných matek ve společnosti, ale matek zejména s malými dětmi obecně. Začínají se zde projevovat snahy využít potenciál žen, které jsou doma na mateřské dovolené a vrátit je na pracovní trh. Vyvstává také domněnka, že v případě vrácení alespoň části žen do pracovního procesu, by výkonost naší ekonomiky stoupla až o pět miliard korun (Vavroň, 2014).

Z uvedeného lze dovodit, že v současné době není plně využit potenciál žen, které svůj čas věnují péči o dítě. Myšleno v možnostech např. dalšího sebevzdělávání rozvíjení dovedností a vlastní osobnosti.

Ve všech ohledech není v dnešní společnosti neúplná rodina chápána již jako „nepatřičné uspořádání“, ale stále zůstává ve smyslu základního zajištění života všech jejích členů velmi náročným úkolem.

2 PROBLEMATIKA CHYBĚJÍCÍ ROLE OTCE V RODINĚ

Mateřství a výchova dítěte bez partnera, je vždy složitým procesem, který je psychicky velice náročný. Být svobodným rodičem (matkou, otcem) znamená zastávat obě role současně, což je proti tradiční rodině (matka, otec, dítě/ti) největší rozdíl. V takových rodinách jsou role matky a otce rozděleny. Dnes již sice neplatí pravidlo, že muž je živitel rodiny a žena se stará o domácnost, přesto mají obě role výraznou funkci právě při výchově dítěte.

Dítě ke svému vývoji potřebuje ve svém nejbližším okolí vzory, se kterými by se mohlo ztotožnit. Matka bývá z páru tou starostlivější a pečující, a má pochopení pro dětské obavy či nesmělost. Otec je většinou ten, který je přísnější a dává dítěti větší pocit autority. Na druhé straně má otec větší pochopení pro dětské hry, zejména pokud se jedná o projevení odvahy (Harper's Bazaar, 2014).

Je tedy možné říci, že role otce v rodině podporuje v dítěti vlastní odvalu, role matky přispívá spíše k rozváznému chování. Rozdíly v přístupech matky nebo otce při výchově dítěte jsou mnohdy v maličkostech. Matka je spíše pečlivá a dbá o detaily, otec některé záležitosti přechází. Díky těmto odlišným přístupům si dítě také uvědomuje rozdíly mezi oběma pohlavími. Pokud však má dítě vzor pouze u jednoho z rodičů a nemá možnost průběžného srovnávání mezi oběma pohlavími ve svém životě, může tato skutečnost v budoucnu ovlivnit nejen povahu dítěte, ale také jej nepřímým směrem do možných patologických jevů.

Je proto důležité, aby dítě mělo ve své blízkosti osobu, která mu dokáže nabídnout stálý láskyplný vztah, a ke které má možnost citově přilnout. Dítě se také cítí více v bezpečí, pokud má pečující osoba z jeho pohledu očekávatelné reakce. V případě, že dítěti není nabídnuta možnost dostatečného přilnutí k jedné osobě, může se u něj projevit citová deprivace. V takových případech se může dítě dostat až do krajní situace, kdy je k jakékoliv cizí osobě v jeho blízkosti extrémně přátelské nebo naopak naprosto odmítá jakýkoliv projev lásky a péče (Havlíková, 2013).

V období dospívání pak může dojít k prohloubení takové deprivace. Dítě ztrácí jakýkoliv respekt k autoritám a může docházet například k nezvladatelným výbuchům vzteku apod. Pokud je dítě v mládí vystaveno silné deprivaci ze strany pečující osoby, ztrácí schopnost empatie a mohou se u něj projevit sklony k egoismu, narcismu, lhaní a podvodům (Havlíková, 2013).

Alternativou pro přilnutí dítěte k pečující osobě a zastoupení mužských a ženských rolí mohou být i prarodiče. Také u nich může dítě nalézt dostatečný vzor. Záleží pak zejména na tom, jak spolu vycházejí prarodiče s rodiči dítěte a jak častý je v takovém případě mezi generacemi kontakt. Mnohdy jsou jedním z důležitých osob při zajištění péče o dítě u svobodných matek právě prarodiče, kteří tak vypomáhají nejen s výchovou, ale i s běžnými denními starostmi. Pokud má svobodná matka svoje rodiče blízko vlastního bydliště, je velmi pravděpodobné, že největší podpory se jí a dítěti dostává právě od nich.

Je však prokázáno, že jak muž, tak i žena jsou schopny se o dítě samostatně dostatečně postarat a zajistit jeho péči. Každé ze zastoupených pohlaví však k této péči o dítě přistupuje vlastním specifickým způsobem.

2.1 Vliv psychologických aspektů matky na dítě

Na psychický vývoj dítěte má matka vliv od jeho prenatálního období. Již v těhotenství se utvářejí první vazby mezi matkou a dítětem. Veškeré vjemy a externí faktory, jako jsou stres, nepohoda, ale také příjemné chvíle a radost se přenášejí na dítě. Úzké pouto přetrvává i po porodu, vzhledem k tomu, že matka stále zůstává nejdůležitější osobou v jeho dalším vývoji. Právě v prvních měsících života je dítěti nejbližší. Nabízí mu pocit ochrany, kterou dítě nutně potřebuje.

Vztah matka - dítě je základním kamenem pro kvalitní vývoj osobnosti dítěte, díky kterému se utváří jeho celková důvěra či nedůvěra ke světu. Tuto část vývoje osobnosti člověka, která je dána od narození do 1 roku dítěte, popsal již psycholog Erik Erikson. V tomto období právě díky péči matky získává dítě základní pocit důvěry nebo nedůvěry v životě a získanou ctností v tomto období je pak naděje.

V případě, že již v počátku těhotenství nebo po porodu nemá žena vedle sebe muže, je to pro dítě primární informace, skrze kterou se bude jeho osobnost a život dále formovat. V takovém případě je dítě ochuzeno o vlastní možnost srovnání a utváření názoru formou přímé konfrontace.

Potřeby dítěte se v čase proměňují, jejich výčet popsal v knize Průvodce otcovstvím, aneb bez otce se nedá dobře žít, Eduard Bakalář.

Patří mezi ně:

- potřeba smyslových podnětů (nezbytnost stimulace),

- potřeba poznávání a experimentování (hračky a hry vždy odpovídající danému věku s nutností pravidel i volné zábavy, možnost seberealizace a sebevyjádření),
- potřeba prvotních citových a sociálních vztahů (tj. vztahu k rodičům či jiným osobám prvotních vychovatelů, a to formou bezpodmínečné lásky a zájmu),
- potřeba jistoty ve vztazích a základní životní důvěry (zažít fungující ucelené rodinné zázemí, možnost otevřené komunikace, pocitu podpory a zázemí, díky kterým je možné překonat počáteční obavy a strachy z neznámého),
- potřeba určité stálosti a řádu (autorita, vedení, disciplína, důslednost, vzory),
- potřeba kontaktu s okolím (styk s vrstevníky, malými dětmi nebo jinými dospělými, utváření sociálních vazeb a vytváření morálních hodnot),
- potřeba modelu vhodného, slušného řešení mezilidských konfliktů, potřeba mužského a ženského vzoru a zkušenosti z rodinného života,
- potřeba identity – vědět kdo jsem a kam patřím,
- potřeba samostatnosti (možnost dělat věci po svém, umět se rozhodnout, prosadit),
- potřeba společenského uplatnění, sebevědomí (možnost dosáhnout úspěchu, uznání, nárok být respektován jako individualita),
- potřeba otevřené budoucnosti a perspektivy (mít plány a naděje),
- potřeba spravedlnosti (úvahy o hodnotách ve světě apod.) (Bakalář, 2002, s. 15-17).

Z uvedeného vyplývá, že matka jako jediný pečující rodič nemůže celou škálu dostatečně obsáhnout a vždy se najde některý z bodů, ve kterém není dostatečně silná, avšak díky své sociální inteligenci je schopna chybějící z části doplnit znalostí lidských povah, potřeb, motivů a slabostí ostatních osob (Bakalář, 2002, s. 36).

2.2 Prvky chybějící role otce ve výchově syna

Mezi nejrozšířenější mýty při výchově dětí svobodnou matkou patří zejména názor, že nejvíce absencí otce trpí chlapci, protože jim chybí mužský vzor. Nemají dostatečně pevnou výchovu a matky je převážně rozmazlují (Harper's Bazaar, 2014). Podle Tomáše

Nováka však vztah „otec a syn“ *bývá považován za psychologicky nejsložitější vztah vůbec* (Novák, 2008a, s. 7). Důležitou roli tak otec hraje zejména při identifikaci dítěte s dospělým stejného pohlaví. Pomáhá mu rozvíjet tvořivost a vede jej k nezávislosti (Bakalář, 2002, s. 128).

Při tradičním rozdělení rolí nemá mnohdy muž výraznou možnost se na výchově podílet. Ženy jej automaticky s větší výchovné části vyřadí sami. Přitom je neméně důležité, aby děti, zejména pak synové byly dostatečně seznámeni i se světem otce. Vědět kde pracuje, co přesně dělá, jaké má zájmy, koníčky. Syn se také učí tomu, jak partnerský vztah mezi mužem a ženou vypadá, jakou kdo zastává úlohu, jak spolu oba vycházejí. Vytváří si tak obraz toho, jak by partnerství mělo či nemělo fungovat. Již malé dítě dokáže říci, co se mu na rodičích líbí a jak by si přálo, aby se chovala matka k otci a otec k matce.

Pokud je s dítětem ve větší míře žena, jak tomu bývá běžné, předává spolu s výchovou dítěti také vlastní obraz a určitý ucelený soubor informací o jeho otci. Pokud by na rodičovské dovolené byl otec, předával by podobně dítěti on obraz o jeho matce. Jde o směs mimoslovních projevů, gest a povzdechů, více méně náhodných výroků, komentářů apod., skrze které si dítě dále utváří vlastní obraz o druhém z rodičů. Tento však může mnohdy být díky takovým poznámkám poněkud zkreslený (Novák, 2008a, s. 31).

Nástupem adolescence je pak chybějící role otce o to víc znatelná. Otec by měl svým dětem poskytnout „pocit bezpečí“. Nasměrovat syna v jeho dalším životě, pomoci mu prosadit se (Novák, 2008a, s. 18). Každý touží získat uznání svého rodiče, o to více je to patrné u syna. Potřeba vlastní identity a odpoutání se je o to jednodušší pokud má dítě za sebou pevného rodiče, který jej v činnostech podporuje.

Právě zmíněné odpoutání se, je taktéž důležité, aby u dítěte nevznikla závislost na jednom z rodičů. U svobodných matek lze takovou závislost nacházet zejména při výchově synů. Pokud se jim podaří, aby syn na sebe v průběhu života přebral roli muže, mají vyhráno. Pokud ve výchově dojde k některým z patologických jevů, stávají se z mužských potomků v lepším případě pouze „mamánci“. V horších případech může u chlapců dojít ke ztrátě respektu ke starším osobám stejného pohlaví, a tím k možnému nárůstu násilných trestných činů. Naopak v případě obrácení vytvořené agrese proti sobě, mohou začít trpět psychosomatickými obtížemi a získat tak sklony k sebevražednému jednání. Podle statistik tři čtvrtiny sebevrahů vyrůstaly bez otce (Havlíková, 2013).

Svobodné matky tak mají výchovnou úlohu podstatně těžší, protože na sebe musejí vzít i zmiňovanou úlohu otce, a to alespoň z části, což je náročné už jenom proto, že nejsou muži. Také se jim to ne vždy zcela daří. Někdy to může vést k rozpolcení ženy natolik, že tápe, jestli se v dané situaci zachovala správně, zda neměla být o něco málo tvrdší nebo naopak nebyla tvrdá až moc. I když je schopna obě role pojmout poměrně dobře, stále zůstává pouze matkou. Otce možná umí občas zastoupit, ale jako žena a matka otcovský vzor dítěti nabídnout nemůže.

2.3 Prvky chybějící role otce ve výchově dcery

Může se zdát, že dívky to v tomto ohledu mají jednodušší. Vychovává je rodič stejného pohlaví, takže ženský vzor vlastně vedle sebe mají. Ovšem absencí otce trpí dívky stejnou měrou jako chlapci. Muž – otec v životě dcery je důležitým prvkem pro vytváření jejich budoucích vztahů k mužům obecně. Prostřednictvím otce se dívky učí, jak muži jednají, jak se chovají, jak komunikují a také jakým způsobem řeší problémy.

Otec tak má dceři zprostředkovat „drsně-něžný“ obraz muže, který jednou v jejím životě zaujme významné místo (Bakalář, 2002, s.129). „*Otec je prvním mužem v životě dcery a dcera je poslední ženou, kterou dokáže ovlivnit.*“ (Novák, 2009b, s. 8) Podobnou úlohu jako otec může v životě dívky vytvářet také bratr. Jakýkoliv mužský element umožňuje dívce, zejména pak dospívající utvářet svoji ženskost.

Dcery si většinou hledají podobné typy partnerů, jako byli jejich otcové nebo bratři. Jedním z důvodů je také fakt, že pokud je partner podobný tomu co „již známe“, je to pro nás celkově příjemnější. Může se také stát, že otec je k dceři nevšímavý, což postoj dcery k mužům ovlivní natolik, že její budoucí vztahy nikdy nevydrží nebo na muže zanevře obecně. Podobné to může být i v případě, že otec nebývá příliš často doma, např. vzhledem k vysokému pracovnímu vytížení. Přidá-li se k tomu jeho tvrdost ve výchově (v případě, že právě doma je), může získat dcera pocit své „nedostatečnosti“. Následně se pak snaží otce zaujmout a dokázat mu, že za jeho pozornost stojí. Tím vzniká celoživotní boj s muži, kdy se jim podvědomě vždy snaží dokázat, že je plnohodnotná bytost a rovnocenný partner. Otec je pro dceru navíc takovým malým zkušebním testem, kdy si může své ženství vyzkoušet nanečisto v bezpečí domova. Veškeré varianty jsou možné, od pochvaly za slušivý střih šatů po hysterický pláč nebo lehké koketování. Je to prostředek komunikace dívky pro získání informací o mužích a vztazích mezi pohlavími.

Pokud vychovává matka samoživitelka dceru, její úloha je o to těžší, hledá-li si dalšího partnera. Jen složitě se hledá cesta malé dívky k muži, který se objeví v jejím životě bez „varování“. Dívky mnohdy žárlí na matku nebo naopak si k muži cestu najdou, ale vztah matky a nového přítele nevydrží. Pokud se uvedená situace opakuje, může dcera dospět k názoru, že „výměna muže“ je něco běžného a normálního, což ovlivní její chápání partnerského soužití.

Složitěji se vytvářejí vazby, pokud je dcera již v pubertě a matka přivede do rodiny „nového tatínka“. Dcera buď nového muže nesnáší, nebo se naopak snaží zalíbit. Vzniká zde však riziko případných patologií, a to zejména ze strany nového muže. Ten může dceru vyhodnotit jako atraktivnější objekt pro svůj zájem, než je její matka.

Statistiky také uvádějí, že dívky, které vyrůstaly bez otce, jsou výrazněji zastoupeny mezi prostitutkami. Stejně jako chlapci mívají i ony větší problémy v milostném životě, který právě v důsledku absence otce zahajují již velmi mladé. Ze stejného důvodu pak mezi nimi bývá větší podíl počtu nechtěných těhotenství. Projevují se u nich psychické problémy jako sklony k depresím, pokusy o sebevraždu, alkoholismus, gamblerství aj. Zajímavou strategií některých žen vyrůstajících bez otce je pak partnerství se starším mužem, který vlastně nahrazuje chybějícího otce (Havlíková, 2013).

V obou případech absence muže ve výchově je patrné, že ať je dítě jakéhokoliv pohlaví, přítomnost obou rodičů nelze jednostranně nahradit. Utváření identity v dětském věku je nedílnou součástí celého budoucího partnerského života jedince.

3 SOCIÁLNÍ A EKONOMICKÉ OMEZENÍ MOŽNOSTÍ SVOBODNÝCH MATEK

Vývoj vědy a techniky poskytl nespočet zlepšení a zjednodušení činností zejména u domácích prací. Díky tomu tak nejen ženy získaly mnoho domácích spotřebičů (např. pračky, žehličky, vysavače, mikrovlnné trouby nebo myčky nádobí). Všechny tyto přístroje včetně dnes již běžně dostupných instantních potravin měly pomoci ženám získat více volného času pro výchovu dětí a také pro vlastní seberealizaci i lepší uplatnění v životě celkově.

Pokud se na tuto situaci zaměříme z dnešního pohledu, tak si život bez těchto pomocníků již neumíme představit. Jenže vše má svoji hodnotu a každý produkt něco stojí. Proto s příchodem podobných vymožeností do domácnosti a rozvíjením dnešního konzumního života přišly také vyšší náklady na žití obecně.

V dnešní době je pro nás běžné vlastnit mobilní telefon či počítač, a to i u velmi malých dětí, které následně práci s počítačem potřebují už na prvním stupni základní školy jako jednu z forem učebních pomůcek.

Tento fakt ovšem nemálo zatěžuje celkově omezený finanční rozpočet svobodných matek. Je pro ně těžké nepodlehnout tlaku okolí a společnosti, že všechny vymoženosti dnešní doby jsou „samozřejmost“. Pro tyto ženy mnohdy samozřejmostí být nemohou a dítě se tak v určitých případech stává terčem posměchu spolužáků a vrstevníků, kteří jej ze svého středu jednoduše vyloučí právě pro materiální nedostatek. Taková situace je pro matku velmi stresující i z výchovného pohledu, protože dítěti by vyhovět chtěla, ovšem ekonomicky si to dovolit nemůže.

V případě, že se matka přeci jen rozhodne dítěti trochu „standardu či mírného nadstandardu“ dopřát, volí tak např. možnosti půjčky. V tomto směru je skupina matek samoživitelek ohrožena, protože půjčky je možné získat převážně u nebankovních institucí. Tyto však mají naprosto nepřiměřenou výši úroků, které následně dostávají ženu do ještě svízelnější finanční situace, kdy není schopna takovým závazkům dostát. Nebezpečná je tato situace i pro dítě, které podle příkladu rodiče může začít jednat v budoucnu podobným způsobem.

3.1 Ekonomické postavení svobodné matky

Postavení současných svobodných matek skýtá mnohá úskalí. Rizika spojená s touto sociální pozicí jsou dána tím, že není brána vážně ekonomická a sociální zátěž na ženu. Celkové zvládnutí takové situace je redukováno na „ženský problém“ (Gender, rovné příležitosti, výzkum; Čermáková, 2003, s. 2). Vše je tedy ovlivněno vlastním sociálním zázemím, osobností matky, celkovým jejím přístupem k životu a v neposlední řadě také přístupem a finanční pomocí otce dítěte, pokud je znám.

Svobodné matky jsou také častěji přímo i nepřímo obviňovány z většiny společenských problémů, jako např., že dítě vyrůstající bez otce je automaticky bráno jako problémové z hlediska výchovy, prospěchu nebo delikvence. Tento názor převládá i přesto, že příčinou uvedených problémů mnohdy není chybějící otec, ale zejména znevýhodněné ekonomické postavení neúplné rodiny (Gender, rovné příležitosti, výzkum; Radimská, 2003, s. 12).

Pro ilustraci příjmů svobodných matek lze uvést jejich výchozí situaci, kdy mnohdy chybí jakékoliv zdroje. V případě rozvodu se předpokládá náhrada druhého příjmu formou výživného, které platí otec, což ovšem v praxi znamená ve velké většině, příjem žádný. Jako další zdroje příjmu ženy mohou být již jen vlastní pracovní aktivity a případné sociální dávky, které je možné čerpat pouze za přísně stanovených podmínek.

Stát nabízí několik druhů možností podpory v případě takového finančního nedostatku, ovšem tyto prostředky nedosahují závažných částek. Pokud však svobodná matka na tyto dávky nedosáhne, zbývá jí pouze spolehnout se na vlastní síly nebo částečně na podporu širšího rodinného kruhu. Přitom výchova další generace je bezpochyby jednou z nejdůležitějších činností, kterou člověk může společnosti přispět. Není však dostatečně oceňovaná, a to nikoliv ženami, ale společností jako celkem. (Vytlačilová, 2005).

Signál, který naše společnost vysílá již několik generací je zřejmý – cena práce, kterou rodič odvede tím, že celý měsíc (tedy více než 8 hodin denně a 20 dní v měsíci) pečuje o dítě, je vyměřena na odměnu menší, než je cena čtyřhodinové práce kvalifikovaného právníka (Vytlačilová, 2005). Pokud se ženě přeci jen podaří najít si výdělečnou činnost pro zabezpečení rodiny, vyvstává další oblast problému, kterým je zajištění péče o dítě právě v době, kdy je v zaměstnání. Jak tedy skloubit péči o dítě a finanční zajištění rodiny, když jen v letošním roce podle současného ministra školství Marcela Chládky se nedostane do předškolních zařízení cca 55 tisíc dětí (Vavroň, 2014).

3.2 Uplatnění svobodné matky na trhu práce

Možnosti pracovních příležitostí žen, které mají děti zejména v mladším věku nebo těsně po ukončení rodičovské dovolené nejsou v naší společnosti zrovna jednoduché. V této oblasti se stírají i rozdíly mezi ženou svobodnou nebo vdanou. Svobodná matka má v tomto ohledu větší omezení zejména v souvislosti s časem, aby dostatečně zajistila péči o dítě po dobu výkonu své práce. Nemá možnost rozdělit péči o dítě mezi oba rodiče. Další omezení, které je vnímáno v posledních letech jako velký problém, je umístění dítěte do jakéhokoliv předškolního zařízení.

Také pokud se chce žena vrátit do pracovního procesu, čeká ji nelehký úkol přesvědčit zaměstnavatele, že dítě pro tento návrat není „překážkou“. Většina zaměstnavatelů se na matky automaticky dívá podle šablony matka a dítě = dlouhodobá absence v práci. Někteří zaměstnavatelé i přes předchozí slib budoucí matce, že pouze na chvíli přeruší svůj kariérní růst a následně se vrátí na stejný post za stejných podmínek, nedodrží. Nezřídka se stává, že po ukončení rodičovské dovolené se již žena nemá kam vrátit, neboť zaměstnavatel si našel náhradu, která se po dobu nepřítomnosti ženy již zapracovala a není důvod tento fungující proces měnit.

Podle zákoníku práce §195-198 přísluší ženě mateřská dovolená v délce 28 týdnů od data porodu, kdy po tuto dobu je zaměstnavatel povinen ženě její pracovní místo držet. Následná rodičovská dovolená do dosažení 3let věku dítěte zahrnuje sice povinnost zaměstnavatele vzít ženu zpět do pracovního procesu, ale již to nemusí být na stejné pracovní místo. Nutné je pouze dodržet podmínky platné pracovní smlouvy.

V posledních letech se ovšem častěji začínají objevovat návrhy nových sociálně-politických opatření právě pro zlepšení podmínek matek na trhu práce. Cílem je sjednotit chápání oblasti rodiny a práce jako dvě prolínající se životní cesty, které jsou pro ženu v jejím životě velmi důležité. Snahou je provázat tyto oblasti podporou větší flexibility v pracovním procesu vytvářením tzv. „family-friendly“ prostředí, umožňující rodinné a pracovní závazky vzájemně sladit a propojit (Gender, rovné příležitosti, výzkum; Křížková, 2003, s. 4).

V této oblasti flexibilních forem práce se v současných ekonomických podmínkách nabízejí ženám tyto možnosti:

- práce na částečný úvazek,

- práce na směny,
- pružná pracovní doba,
- nepravidelná a nerovnoměrná pracovní doba,
- sdílení pracovního místa,
- stlačený pracovní týden,
- práce doma (teleworking, computerworking, „švarc systém“),
- samostatné podnikání.

Jen velmi pozvolna se výše uvedené možnosti přenášejí do praktického života. Bohužel však zaměstnavatelé ani odbory stále příliš neusilují o zavedení progresivnějších možností do svého firemního programu, aby se tak dvojí role zaměstnance a rodiče více usnadnila.

Nejčastěji uváděným důvodem bývá konzervativnost české společnosti jak na straně zaměstnavatelů tak zaměstnanců. Obě skupiny velmi obtížně zavádějí nové formy práce. Pro zaměstnavatele představují zvýšení účetní a personální agendy, a s tím spojené riziko větších výdajů. Zaměstnanci jsou zase vedeni snahou maximalizovat svoje příjmy i za cenu kratší doby strávené s rodinou (Gender, rovné příležitosti, výzkum; Křížková, 2003, s. 4).

S příchodem nových mezinárodních společností na náš pracovní trh dostává tradiční pracovní model částečně konkurenci. V zahraničí jsou progresivní možnosti uspořádání pracovního času více využívány.

3.3 Sociální ochrana a pomoc státu

Jedním z nástrojů pasivní sociální politiky státu je ochrana rodiny, má retrospektivní charakter a řeší již vzniklé problémy v této oblasti. Problematika nízké plodnosti na konci 50. a 60. let vyústila po politických diskuzích na začátku 70. let k zavedení mnohých populačních opatření, která byla v průběhu let redukována až do dnešní podoby (Hašková, 2007, s. 22).

Právě v 70. letech byly nejvíce podporovány rodiny s dětmi formou přímých i nepřímých prostředků sociální politiky (např. daňové úlevy dle počtu dětí, zdarma poskytované učebnice a další školní pomůcky pro děti ve školách, novomanželské půjčky, úlevy na dopravu a bydlení apod.). Nástupem ekonomicky tržně orientovaného státu se systém takto nastavené podpory a úlev rodinám výrazně omezil. Vybavit tak například dítě do první třídy je výraznou finanční zátěží i pro rodiče v úplně rodině.

Sociální ochrana rodičovství a mateřství je i dnes legislativně upravena, a to v občanském zákoníku. Další možnosti k získání podpůrných dávek najdeme v zákoně o státní podpoře, zákoně o sociálních službách a také v zákonech a vyhláškách, které upravují práva a povinnosti zaměstnavatelů vůči svým zaměstnancům. Systém sociálního zabezpečení státu se skládá ze systému sociálního pojištění, systému sociální podpory a systému sociální pomoci, nedosahuje však již výhod v takovém rozsahu, jako tomu bylo právě v 70. letech minulého století.

V dnešní legislativní úpravě najdeme dávky sociální podpory a pomoci, které lze rozdělit na dávky vztahující se na celou rodinu nebo případně na samotné děti (to jsou především dávky poskytované ze systému státní sociální podpory)

- pravidelně vyplácené přídavky na děti (částka životního minima + koef. 2,4), sociální příplatky a příspěvky na dopravu či bydlení (částka životního minima + koef. 0,30), které jsou vždy přiznávány pouze na základě výše příjmů,
- jednorázové porodné, jehož výše se odvozuje od počtu narozených dětí během porodu a taktéž podle výše příjmů, a dávky vztahující se specificky na toho rodiče, který v dané době pečuje o dítě, což je v české společnosti v naprosté většině případů žena,
- rodičovský příspěvek, který může pobírat buď žena, nebo muž celodenně pečující o dítě mladší 4let (nejčastější výše příspěvku 7.600,-Kč/měsíc),
- finanční kompenzace ze systému sociálního pojištění, vyplácená zaměstnanému rodiči, který ošetřuje nemocné dítě.

Svobodné matky se díky absenci druhého příjmu v rodině stávají na tomto systému sociálních dávek mnohdy závislé. Systém sociální pomoci představuje pouze jakousi část „záchranné sítě“, která má rodiny s dětmi podpořit a zabezpečit její základní fungování,

což ovšem při dnešních tržních cenách a částkou rodičovského příspěvku ve variantě 7.600Kč měsíčně na zajištění bydlení a kompletní obživy minimálně dvou osob není možné.

Z uvedeného vyplývá, že ekonomické možnosti svobodné matky jsou zejména ve finanční oblasti výrazně omezené. Domnívat se proto, že matka samoživitelka má při získání sociálních dávek v některých ohledech výhodnější ekonomické postavení je mylné. Spoléhat pouze na sociální pomoc státu je pro zajištění základních potřeb rodiny nemožné. Pracovní trhu v jeho současném nastavení mateřství a péči o dítě znevýhodňuje nejen svobodné matky, ale rodiny s dětmi celkově.

4 INSTITUCIONÁLNÍ MOŽNOSTI POMOCI SVOBODNÝM MATKÁM A DĚTEM

Veřejnou péči o děti předškolního věku na našem území lze najít již v 19. století. První opatrovna pro 2-5leté děti vznikla na území Prahy v roce 1832. Následně začínaly vznikat jesle a „dětské zahrádky“. Podle výnosu ministra vyučování z roku 1872 měly opatrovny a jesle podobu ústavů ošetřovacích, kdežto úkolem mateřských škol bylo vychovávání a příprava k povinné školní docházce, což zůstalo jejich úkolem dodnes. (Gender, rovné příležitosti, výzkum; Hašková, 2007, s. 13).

Vzhledem k faktu, že počet žen na trhu práce po roce 1945 velmi rychle vzrůstal, přiměla tato nová situace zákonodárce, právě v čele s ženami „aktivistkami“, zahájit rozsáhlejší debaty týkající se otázky zajištění péče pro děti matek v zaměstnání. Směr sociálního programu se tak začal soustředit zejména na péči o matku a dítě a taktéž na zařazení prací v domácnosti a péče o děti do společenského kontextu.

Veškeré tyto sociální služby od těhotenství až po mimoškolní činnost odrostlejších dětí sliboval Košický národní program. Pro pracující matky měl zajistit např. provoz společných prádel a mandlů, správkáren prádla a punčoch, veřejných kuchyní apod. (Gender, rovné příležitosti, výzkum; Hašková, 2007, s. 16). Po přijetí zákona o jednotném školství (č. 95/1948 Sb.) se staly mateřské školy pevnou součástí školské soustavy, což nastartovalo zahájení rozsáhlé výstavby předškolních zařízení souvisejících právě se stoupající ekonomickou aktivitou žen. S vývojem politické situace, tržního hospodářství i transformací společnosti však některé prospěšné výdobytky pro matky s dětmi, které jsou známé z období 70. let nenávratně mizí. Zejména po roce 1989 začalo předškolních zařízení rapidně ubývat. Pro ženy - matky se však potřeby v této oblasti nezměnily. Stejně jako v letech minulých, tak i dnes, řeší brzy otázku umístění dítěte do předškolního a následně školského systému. Pro svobodné matky je tato potřeba výraznější z důvodu finančního a hmotného zajištění rodiny. Větší tlak na umístění dítěte do jeslí či školky nastává v případě, že nedisponují možnostmi hlídání např. u babiček (jak tomu bylo v 60. letech minulého století, kdy ženy odcházely do důchodu podstatně dříve), kdy je otázka zajištění péče o dítě po dobu jejich pobytu v zaměstnání zásadní.

V české republice je povinná školní docházka od 6 let věku dítěte. V případě mladších dětí je možnost jejich umístění do jeslí, mateřských škol a v posledních letech také do soukromých zařízení, která jsou zřizována na základě živnosti vázané. Zásadní změnou

od předchozího nastaveného systému je možnost výběru zaměření daného zařízení podle přístupu k edukaci dětí. V současné době tak mají rodiče možnost dítě umístit i do škol a předškolních zařízení, která využívají speciální metody výuky např. s výukou jazyka nebo celkově alternativním přístupem ke vzdělávání jako je např. Walsdorf, Montessori, Dalton apod. dále vznikají také lesní školy a školky.

V březnu tohoto roku prošel prvním čtením návrh zákona o dětských skupinách, které by měly být vhodnou alternativou klasických mateřských škol. Tyto skupiny nemají primárně nahrazovat mateřské školky, ale kladou si za cíl pomoci především matkám dětí mladších tří let, pomoci získat prostor pro práci na zkrácený úvazek nebo práci z domova a neztratit tak kontakt se zaměstnáním a pracovní sférou, se kterou byli v kontaktu před rodičovskou dovolenou. Díky této alternativě by se umožnilo rodičům snáze se opětovně začlenit do pracovního procesu (Topinková, 2014).

4.1 Umístění dětí do školského systému

Pokud se rodič rozhodne, svěřit své dítě našemu školskému systému již na počátku narazí na několik překážek. Ty se odrážejí především v lokalitě zařízení a jeho dostupnosti, ceně školného a v neposlední řadě také v možnostech přijetí dítěte, tedy volné kapacity zařízení.

V případě umístění dítěte do jeslí, což se týká dětí ve věku 0-3roky je v české republice aktuálně pouze 45 takových zařízení a počet míst je celkem 1.425. V některých částech republiky však z uvedeného počtu není takové zařízení ani jedno. Do března 2012 spadala tato zařízení pod resort Ministerstva zdravotnictví jako zdravotnická. V současné době jsou zřizovateli jeslí převážně obce či města, která provozují jesle jako příspěvkové organizace, není to však jejich povinnost.

Obecně je však možné říci, že se jedná o podstatně nákladnější službu v případě porovnání s mateřskými školami (VÚPS Rilsa, Jesle). Ceny jeslí se dnes pohybují v rozmezí od cca 4.000,- Kč do cca 9.000,- Kč, vždy v závislosti na počtu hodin docházky dítěte. Pokud chce tedy svobodná matka umístit dítě do jeslí a má-li v blízkosti svého bydliště takové zařízení, je pro ni hlavní otázkou časová náročnost a finanční rovina. Musí zohlednit veškeré své měsíční náklady a finanční možnosti, které zahrnují cestu do zaměstnání, cenu jeslí, stravu v domácnosti apod. V neposlední řadě také to, zda její dítě bude do jeslí přijato.

Podobná situace nastává při umístění dítěte do mateřských škol. Opět zde hraje velkou úlohu dostupnost a možnosti školky v místě bydliště. V posledních letech pak zejména volná kapacita pro umístění dítěte, přičemž kapacitní nedostatečnost v oblasti mateřských škol je známá již z let 2000-2006, kdy se nárůst přihlášek do těchto zařízení zvýšil z cca 2.000 na téměř 10.000 (Gender, rovné příležitosti, výzkum; Hašková, 2007, s. 20).

Z výzkumu Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí přitom vyplývá, že hlavním důvodem pro matky (40% případů), které nenastoupily zpět do práce po tříleté rodičovské dovolené, je nemožnost umístění dítěte do školky (Gender, rovné příležitosti, výzkum; Hašková, 2007, s. 21). Mateřské školy mají povinnost vzít dítě do zařízení pouze těsně před nastoupením do povinné školní docházky, tedy kolem pátého roku věku dítěte, což je zejména pro svobodnou matku finančně velmi náročné, kdy v době mezi 4-5rokem dítěte je prakticky bez jakéhokoliv finančního příjmu. Pokud je vedena na úřadu práce jako uchazečka o zaměstnání pobírá buď omezenou, nebo žádnou podporu v nezaměstnanosti, protože v posledním roce se starala o dítě a nevykonávala tak výdělečnou činnost. V tomto bodě se dostáváme do začarovaného kruhu, kdy jediným zdrojem příjmu vyjma vlastní iniciativy mohou být pouze sociální dávky.

Nově by však od září tohoto roku mohly začít fungovat takzvané „dětské skupiny“, kam by rodiče mohli své malé děti svěřit na hlídání. Počítá s tím návrh zákona, který projedná Sněmovna. Zavedení této nové služby zejména pro matky s dětmi prosazuje ministryně práce Michaela Marsková – Tominová a podporu pro návrh má i u dalších koaličních partnerů. Na nutnosti přejítí normy, která má i řadu kritiků, se shodli na semináři v dolní komoře. Česko má jednu z nejnižších zaměstnaností matek v Evropské unii. Chyb zde jesle a školky, „dětské skupiny“ jsou alternativou, kterou je možné zřídit velice rychle. Podle autorů návrhu totiž právě nedostatek možností péče o děti brání rodičům chodit do zaměstnání. Průzkumy ukazují, že by o práci sáli. Protože není možné umístit děti do předškolních zařízení, ztrácí pracovní trh potenciál určité části vzdělaných žen. *„Matky vlastně za mateřství trestáme“* míní Marksová. *„Když vidím, že v loňském roce nebylo přijato do školek 60 tisíc dětí, tak by to pro nás měla být priorita“* (Deník Metro, 2014, č.43, str.14).

4.2 Možnosti mimoškolních aktivit

Jakmile se podaří překlenout dobu pro zajištění péče o dítě mezi roky 0-6, získává rodič částečnou časovou úlevu. Při povinné školní docházce se rodičům nabízí možnost umístění dítěte do školní dužiny a volnočasových kroužků, kde se může dále osobnostně rozvíjet. Školní družiny jsou organizovány vždy přímo školou a poskytují zájmové vzdělávání žákům z jedné nebo i několika základních škol, a to podle vzdělávacího programu schváleného vedením dané školy. Záměrem školních družin je další výchova, vzdělávání, rekreační, sportovní a zájmová činnost dětí v době mimo vyučování (MŠMT, Školní družiny). Programy školních družin tak dětem umožňují zdokonalovat se podle jejich vlastních zájmů a vybrat si kroužek, ve kterém mohou rozvíjet svůj talent a vlohy.

Školní družiny bývají přednostně určeny nejmladším žákům 1. stupně ZŠ (1. až 5. třída), případně i dětem v přípravné třídě jedné nebo více základních škol, což ocení zejména svobodné matky, které se snaží po svém opětovném nástupu do pracovního procesu zajistit kariérní růst a finanční zázemí pro sebe a své dítě. Družiny jsou specifické v tom, že v mnoha případech nabízejí delší provoz, takže dítě je možné ze školy vyzvednout i kolem 17-18 hodiny. Školní družina dává také dítěti mimo zájmových činností pocit bezpečí, kdy dítě zůstává ve známém prostředí. Pro děti na 2. stupni základní školy je možnost využití školního kubu. Ten se od družiny liší rozdílnými formami činností, které jsou určeny starším dětem.

Přínosem pro svobodné matky je u družin a klubů jejich velmi příznivá cena. Na rozdíl od jeslí nebo mateřských škol se cena družiny pohybuje v rozmezí 80,-Kč – 120,- Kč měsíčně, což z rodinného rozpočtu v tomto ohledu již nepředstavuje závratnou částku.

Nástupem dítěte do základní školní docházky se pro volnočasové aktivity dítěte opravdu otevírá více možností. Mimo školních družin a klubů mohou děti navštěvovat také střediska volného času, která rovněž spadají pod školu. Činnost těchto středisek je zaměřena na více oblastí zájmového vzdělávání nebo je cílena na konkrétní specifickou oblast. Nezřídka jsou střediska provozována po celý školní rok, a někdy i v době prázdnin. Obvykle se také podílejí na organizaci soutěží a přehlídek dětí.

Mezi další možnosti se řadí využití skautských oddílů, sokola, junáku apod. Je také možné využít soukromé kroužky a výukové programy, které však v případě svobodné matky mohou opět zásadně zatížit rodinný rozpočet.

Vhodně zvolenou formou dalšího vzdělávání se tak může dítě zdravě rozvíjet a i v případě absence otce se identifikovat se zásadami a vzory od učitelů nebo vychovatelů. Druhého rodiče to sice nenahradí, může to však ovlivnit osobnost dítěte na celý život. Na druhou stranu je to však matka, která musí zvážit četnost volených aktivit a propojení s časem tráveným společně, aby se nakonec dítě v konečném důsledku nestalo obětí pouze institucionální formy výchovy.

4.3 Pedagogické možnosti pro podporu dětí svobodných matek

Současný systém běžné státní školy je nastaven na co nejvyšší počet dětí ve třídě. Pro tyto žáky následně škola získává dotace od Ministerstva školství a tělovýchovy na jejich výuku. Optimální počet žáků ve třídě pro učitele by se měl pohybovat v rozmezí 20-25 dětí. V běžné praxi se lze na školách setkat až s 35 žáky ve třídě. V takovém rozsahu má pedagog nelehký úkol udržet pozornost alespoň 60% z uvedeného počtu.

Výchozím předpokladem pro kvalitní výuku je také osobnost a přístup učitele. Každý pedagog je osobností, která se liší zejména celkovou úrovní a množstvím toho co žáky naučí lépe, příp. které žáky naučí víc. Tyto rozdíly jsou způsobeny zaměřením a charakterem pedagogické činnosti učitele i odlišností přístupu k různým typům žáků (Hrabal, 1988, s. 15). Pedagog by měl umět odhadnout schopnosti žáka pro danou výuku. Také forma, kterou pro výklad učiva zvolí je neméně důležitá. Bohužel využití individuálního přístupu k dítěti v případě třiceti žáků ve třídě je téměř nemožné.

Společně s osobností pedagoga je důležitá i připravenost a zralost dítěte na školní docházku. Důležitá je schopnost komunikace a orientace v mezilidských vztazích, respektování autority, emoční stabilita a také schopnost udržet pozornost v rozmezí alespoň 15min (platí pro žáky prvního stupně Základní školy). Školní úspěšnost dítěte a rozvoj jeho školní zdatnosti a dispozic jsou do značné míry závislé také na rodině a na „biologické i sociální dědičnosti“ (Hrabal, 1988, s. 25).

Možnosti výkonu při učení a vzdělávání dítěte lze také orientačně předvídat podle úrovně vzdělání rodičů. Přístup rodičů a jejich vlastní úroveň vzdělání podstatně a dlouhodobě ovlivňuje samotný rozvoj psychických a sociopsychických dispozic žáka. Podle jejich přístupu ke vzdělávání a škole se formuje i postoj dítěte (Hrabal, 1988, s. 25). V tomto

ohledu mají svobodné matky nelehký úkol zaujmout dítě pro školní výuku tak, aby se samo chtělo dále vzdělávat.

Současným trendem je také velký důraz na rychlý a efektivní výkon dítěte. Díky anonymitě lidí a celkově hektickému rázu všedního dne se tento vyvíjený tlak stává stresovým spouštěčem, a to nejen pro rodiče, ale také pro dítě. Vysoká míra individualismu, která je v dnešním životě běžná, vystavuje dospívajícího jedince tlaku, který může vyústit v pocit viny ze selhání. Do nelehké situace se tak dostává i pedagog. Také na něj jsou v posledních letech kladeny větší nároky. Vzhledem k hloubce, rozsahu a dostupnosti nejen elektronických informací musí být neustále ve střehu, aby žákům mohl poskytnout ucelené a hodnotné informace. Vlastní sebezdokonalování na poli profesionalizace je zde bráno jako samozřejmost.

Stejně jako v předškolní sféře, tak i zde se setkáváme s paradoxem, který čím dál více v naší společnosti vystupuje do popředí a získává nemalou pozornost. Na jedné straně současná společnost vyžaduje individuální přístup k žákům a v maximální míře respektování jejich specifických vzdělávacích potřeb a požadavků, na druhé straně ale vzniká nedostatek prostředků investovaných do vzdělávání. (Gillernová, 2011 s. 147). Vzhledem k ekonomické náročnosti chybí možnosti v praxi uvedené požadavky realizovat, např. snížením počtu dětí ve třídě nebo zavedením specializovaných asistentů učitele. Podobný model by mohl přispět k integraci většího počtu žáků se specifickými potřebami ve smyslu inkluzivního vzdělávání. (Gillernová, 2011, s. 150). Častěji však dochází ke spojování menších tříd nebo celkovému rušení malých škol.

Z výše uvedeného lze dovodit, že pokud učitel opravdu přistupuje ve své třídě k žákům individuálně a snaží se je podporovat, je to pouze jeho vlastní iniciativa, která se ne vždy setká s kladným ohlasem rodičů. S naprostým nesouladem v přístupu k dítěti se setkávají pedagogové, jejichž žáci mají v rodině „specifickou“ výchovu. Je pak velmi těžké najít kompromis ve výchově a vzdělávání, pokud sami rodiče kladou v tomto směru překážky. Samozřejmě je to cesta obousměrná, takže možná je i opačná varianta, kdy rodič oprávněně nesouhlasí s přístupem pedagoga k výuce a edukaci žáků. Avšak pravděpodobnost, že by svobodná matka získala v rámci základní školní výuky pro své dítě byť jen nepatrnou výhodu, je spíše nereálná.

Současné institucionální možnosti pro umístění dětí zejména v rámci předškolního vzdělávání jsou výrazně omezené. Pokud neproběhnou intervence zejména politického charakteru v této oblasti, k větším a zásadnějším změnám, které by přispěly ke zkvalitnění vzdělávání a umožnění dětem více se rozvíjet, s velkou pravděpodobností nedojde.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 KVALITATIVNÍ VÝZKUM ŽIVOTA SVOBODNÝCH MATEK

Kvalitativní výzkumnou metodu jsem zvolila s ohledem na možnost získání také emocionálního podtextu při kladení výzkumných otázek. Svobodných matek v posledních letech přibývá a společně se změnami ve společnosti se mění i nároky na zajištění péče o dítě pouze jedním z rodičů. V souvislosti s věkem matky, ale také dítěte se mění i jejich vzájemné potřeby. Vzhledem k silné feminizaci ve společnosti a také díky pokročilým technologiím je dnes život odlišný od předchozích generací.

V průběhu zpracovávání této práce jsem se stále více zaobírala myšlenkou, jaká životní úskalí se objevují u svobodných matek, které jsou již starší a mají odrostlejší děti, a ženami, které mají děti velmi malé. Nabízelo se tedy celkové srovnání života svobodných matek v časovém průřezu jejich potřeb a potřeb dítěte. Snahou této práce je zachytit tyto proměny a popsat změny, které se odehrávají v různých etapách života svobodných matek a jejich dětí.

5.1 Metodologická východiska

Pro získání empirických dat jsem zvolila formu polostrukturovaného rozhovoru. Osloveno bylo 8 žen, které jsou v současné době na výchovu svých dětí samy. Vzorek respondentek byl vybrán podle věku ženy a dětí tak, aby bylo možné sledovat vývoj v čase. Každá z respondentek má jiný životní příběh a jiné zkušenosti. Snažila jsem se respondentky vybrat tak, aby bylo zastoupeno více způsobů a situací, kdy zůstaly na výchovu dětí samy. Mezi tyto situace patří úmrtí manžela, rozvod nebo rozchod před narozením dítěte.

Dva rozhovory s respondentkami A a D byly provedeny přes e-mail a vrátili se do druhého dne od zaslání. Jedna z respondentek odmítla osobní rozhovor s časových důvodů a druhá zvolila písemnou formu projevu, neboť osobní rozhovor by pro ni byl vzhledem k tématu nepříjemný. Ostatní rozhovory byly vedeny osobně a každý trval cca 60min. Odpovědi respondentek F, G a H byly zapisovány přímo na místě do notebooku, zbylé rozhovory s respondentkami C, D a E byly zaznamenány na hlasové médium, s čímž respondentky souhlasily, a ze kterých byl následně vytvořen jejich doslovný přepis.

Výzkumná otázka:

Jak vnímají dnešní svobodné matky svoji životní situaci?

Respondentky

Respondentka A – paní (Lence) je 44 let, má vysokoškolské vzdělání a sama vychovává syna, kterému je nyní 10 let. S manželem se rozvedli, když byl synovi 1 rok a v současné době je to již 9 let, co se o syna stará sama. Vzájemné vztahy s bývalým manželem mají na korektní úrovni. Otec může syna vidat podle potřeby. Před několika lety si pořídila vlastní byt, na který splácí hypotéku. K původnímu zaměstnavateli se vrátila po mateřské dovolené, kde pracuje dosud. Pozici v zaměstnání má již několik let stálou.

Respondentka B – paní (Michaele) je 36 let, má středoškolské vzdělání a sama vychovává děti ve věku 3, 6 a 14 let, přičemž nejstarší syn trpí epilepsií a má diagnostikovanou poruchu ADHD. S přítelem se před 4 lety rozešli, aktuálně spolu nekomunikují a nestýkají se. Alimenty na děti bývalý přítel neplatí ani se o ně nezajímá. V současné chvíli je nezaměstnaná, vedena na úřadu práce. Finančně je závislá na dávkách sociální podpory.

Respondentka C – paní (Marii) je 48 let, má středoškolské vzdělání a vychovává dvě dcery ve věku 12 a 21 let. S manželem se před rokem rozvedli. Dceru, které je 11 let mají ve střídavé péči, starší dcera studuje druhým rokem vysokou školu. Po rozvodu si respondentka koupila vlastní byt, na který splácí hypotéku. Finančně ji v koupi podpořila blízká rodina. Zaměstnání má stabilní, vrátila se do něj již po mateřské dovolené mladší dcery. S bývalým manželem se snaží vycházet korektně. Vidají se pouze, pokud si otec bere mladší dceru do péče.

Respondentka D – paní (Zuzaně) je 26 let, vychovává syna, kterému jsou nyní 4 roky. S přítelem se rozešli ještě před jeho narozením, přičemž důvodem rozchodu byla nevěra přítele. V současné době bydlí v pronajatém bytě, na úhradu nájmu pobírá příspěvek na bydlení. S otcem dítěte se vidají nepravidelně, pouze pokud projeví zájem o návštěvu syna, což bývá velmi zřídka. Aktuálně je nezaměstnaná, poslední zaměstnavatel pracovní

smlouvu zrušil z důvodu časté nemoci syna. Svůj rodinný rozpočet se snaží podpořit alespoň příležitostnými brigádami.

Respondentka E – paní (Marii) je 52 let, má dvě již odrostlé dcery ve věku 19 a 22 let. Mladší dokončuje střední školu a starší již studuje vysokou školu. Manžel před sedmi lety zemřel v důsledku vážné choroby, kdy dcerám bylo 11 a 14 let. Dcery ztrátu otce nesly velmi těžce a dodnes jim chybí. Bydlí ve vlastním bytě, který získali ještě společně s manželem, a který má v osobním vlastnictví. Na úhradu odkupu bytu do osobního vlastnictví jí přispěla finančně blízká rodina. Má stabilní zaměstnání, kam jí bylo umožněno vrátit se po skončení mateřské dovolené.

Respondentka F – paní (Ivetě) je 46 let, v současné době vychovává již dospělé děti ve věku 20 a 23 let. Manžel se tragicky zabil při autonehodě, když bylo dětem 2 a 5 let. V péči o děti se mohla podělit s rodiči, kteří se jí snažili pomáhat. Po několika stěhováních mezi podnájmy se vrátila do rodného města, kde koupila byt. V současné době stále ještě splácí půjčku, kterou si na bydlení vzala. Teprve před několika lety získala stabilní zaměstnání. Aktuálně připouští rozvíjející se vztah s novým přítelem.

Respondentka G – paní (Věře) je 24 let a vychovává syna, kterému je v současné době 6 let. Bydlí u rodičů, jiné zajištění si dovolit nemůže. Otěhotněla neplánovaně v 17 letech a těhotenství se snažila do poslední chvíle tajit, což se jí povedlo zhruba do osmého měsíce těhotenství. S otcem dítěte se nestýkají, o syna neprojevuje žádný zájem. Alimony na syna za něj platí rodiče. Po rodičovské dovolené se jí podařilo najít stálou práci, která je v současné době stabilní.

Respondentka H – paní (Aleně) je 27 let, zůstala sama s roční holčičkou. Přítel již má za sebou jedno nevydařené manželství, ze kterého má syna (4). Syna si příležitostně brávali na návštěvu, péče o něj však zůstávala na respondentce. Bydlí v rodinném domě, který jí darovali prarodiče, a který si společně s přítelem zrekonstruovali. V současné době je na rodičovské dovolené a bývalý přítel na dceru odmítl přispívat. Žádné dávky sociální pomoci jí nebyly přiznány, s úhradou závazku se jí finančně snaží vypomáhat rodiče.

5.2 Analýza rozhovorů

Odpovědi respondentek, získané z uskutečněných rozhovorů, jsou rozděleny do šesti okruhů. Tyto okruhy si následně kladou za cíl zodpovědět základní výzkumnou otázku –

Jak vnímají dnešní svobodné matky svoji životní situaci?

Pro přiblížení dané problematiky byly použity i další výzkumné podotázky, které mají za úkol zmapovat aktuální situaci života svobodných matek. Některé podotázky jsou velmi osobního charakteru, přesto je všechny respondentky zodpověděly. Přepisy rozhovorů s ženami, které s výzkumem souhlasily, jsou přílohou PII této práce.

Jedná se o tyto životní okruhy:

- 1) Vlastní vnímání role svobodné matky, vnímání okolí (postoje, zkušenosti)
- 2) Rozpad partnerského soužití (příčina rozpadu páru, délka odloučení, absence muže ve výchově, aj.)
- 3) Vzájemné vztahy s dítětem/děťmi (trávení volného času, nestandardní výchovné situace aj.)
- 4) Školský systém (klady – zápory, řešení problémů, mimoškolní aktivity)
- 5) Finanční situace (zaměstnání, využití sociálních dávek, jiné příjmy apod.)
- 6) Zkvalitnění rodinného a osobního života

Okruhy byly zvoleny tak, aby obsáhly celkový pohled svobodných matek na jejich situaci.

5.3 Vyhodnocení

Okruh č. 1 – Vlastní vnímání role svobodné matky

Respondentka A

V oblasti vnímání role svobodné matky vidí respondentka nevýhody zejména v plánování času, který je nucena dělit mezi práci a syna. Z obecného hlediska svoji situaci považuje nikoliv za „znevýhodněnou“, ale celkově těžší. Svého syna vychovává sama již devět let.

Respondentka B

Blízké okolí respondentky vnímá její roli jako hodnou obdivu. Nevýhody spatřuje zejména v nedostatku času „sama pro sebe“ a v oblasti financí. Občas mívá pocit, že „svůj život

nezvládla a dětem není schopna dopřát to, co by chtěli“. O své tři děti se stará sama již čtyři roky.

Respondentka C

Okolí i rodina respondentce v úloze svobodné matky fandí. Nevýhody vnímá pouze v náročnosti této role. Bezprostřední okolí se snaží respondentce pomáhat. Roli svobodné matky nevidí jako „znevýhodněnou“, ale těžkou. S dcerami je sama teprve rok, přičemž mladší dceru mají s bývalým manželem ve střídavé péči.

Respondentka D

V roli svobodné matky se respondentka cítí „na všechno sama“. Znevýhodnění vidí zejména v možnostech získání stálého zaměstnání. Syna vychovává sama pět let a nejbližší okolí se jí snaží pomáhat.

Respondentka E

Roli svobodné matky respondentka přijala „za svou“. Pocit znevýhodnění přímo nevnímá. Nejbližší okolí i blízká rodina se jí snaží pomáhat. O dcery se stará sama již sedm let.

Respondentka F

Na roli svobodné matky si respondentka „zvykla“. Situaci nevnímá jako přímo „omezující“, ale „znevýhodněnou“ rozhodně ano, zejména v oblasti financí a zaměstnání. Děti vychovává sama již 18 let.

Respondentka G

Respondentka uvádí, že nejbližší okolí si na její roli svobodné matky „zvyklo“. Omezení vnímá pouze v případě uspořádání vlastního času. O syna se stará již šest a půl roku.

Respondentka H

Situaci, kdy respondentka zůstala svobodnou matkou, okolí vnímá, jako že „si zkazila život“. Vlastní znevýhodnění vidí nejvíce ve finanční rovině. Rodiče se jí snaží alespoň pomáhat. S dcerou je sama zhruba půl roku.

Celkové vyhodnocení okruhu č. 1

Na základě uskutečněných rozhovorů lze dovést, že nejbližší okolí respondentek včetně rozšířené rodiny se jim snaží v jejich situaci pomáhat, což shodně uvedlo šest z nich. Pouze v případě respondentky H tuto roli okolí přijalo ve smyslu, že „si zkazila život“.

Celkově svoji úlohu vnímají respondentky nikoliv jako přímo „znevýhodněnou“, ale zejména „náročnou“. Výrazná omezení uvádí při organizaci nejen vlastního volného času, ale také času, který chtějí věnovat dětem. Čtyři respondentky poukazují rovněž na nedostatek v oblasti financí a možnosti získání stabilního zaměstnání.

Okruh č. 2 – Partnerské soužití a chybějící muž ve výchově

Respondentka A

Jako důvod rozpadu partnerského soužití respondentka uvedla rozvod. Při výchově syna muže postrádá zejména jako vzor. Případnému dalšímu partnerskému vztahu je otevřená.

Respondentka B

Jako důvod rozpadu partnerského soužití respondentka uvedla rozchod s přítelem. Partner jí při výchově dětí chybí a postrádá jeho „mužský pohled“. Současně postrádá i rozdělení rolí při „dělení se péče o děti“. Případný nový partnerský vztah v současné chvíli nepřipouští.

Respondentka C

Jako důvod rozpadu partnerského soužití respondentka uvedla rozvod. I když to z počátku tolik nevnímala, s odstupem času uznává, že muž je při výchově dětí důležitý. Případnému novému partnerskému vztahu je otevřená, ale směřuje jej do vzdálenější budoucnosti.

Respondentka D

Jako důvod rozpadu partnerského soužití respondentka uvedla rozchod a partnerovu nevěru. Při výchově syna muže postrádá, chybí jí „rázná ruka“ a „autorita“. Novému partnerskému vztahu je otevřená.

Respondentka E

Jako důvod rozpadu partnerského soužití respondentka uvedla úmrtí manžela. Ve výchově muže postrádá. Dcery si jej však částečně nahrazují „živým obrazem“ otce, kterého mají dosud v paměti. Případnému dalšímu partnerskému vztahu je otevřená, ale klade na něj vysoké nároky.

Respondentka F

Jako důvod rozpadu partnerského soužití respondentka uvedla úmrtí manžela při autonehodě. Ve výchově postrádá „mužský vzor, pevnou ruku a autoritu“. V současné době připouští nový partnerský vztah.

Respondentka G

Početí syna označuje za „mladickou nerozvážnost“. Mužský výchovný pohled aktuálně synovi zajišťuje dědeček. Novému partnerskému vztahu je otevřená.

Respondentka H

Důvodem rozpadu partnerského soužití respondentka uvedla nevěru přítele a následný rozchod. Muže při výchově dcery postrádá, ale prozatím jej nahrazuje dědečkem a strýci. Nový partnerský vztah připouští ve vzdálenější budoucnosti.

Celkové vyhodnocení okruhu č. 2

Důvody, které přispěly k rozpadu partnerského soužití respondentek, jsou různé. Častěji se vyskytuje rozchod s partnerem z důvodu jeho nevěry. Bez ohledu na to, jak dlouho se o rodinu starají sami, a v jakém věku jsou jejich děti, se jednomyslně shodují, že muže při výchově postrádají, zejména ve smyslu „různé ruky a autority“. Také mají za to, že dítě by mělo mít „mužský vzor“. Děti respondentek C a D mají možnost se s otcem vídat, u respondentek G a H tuto úlohu částečně zastává dědeček.

Všechny respondentky připouštějí možnost nového partnerského soužití. Ovšem respondentky B a C tuto možnost směřují dále do budoucnosti.

Okruh č. 3 – Vzájemné vztahy s dítětem

Respondentka A

Vlastní vztahy s dítětem respondentka popisuje jako „rodičovský i kamarádský“. Volný čas tráví společnými výlety, procházkami, sportem nebo vzájemnými rozpravami.

Respondentka B

Oblast vztahů s dětmi uvádí jako „dobrý“. Volný čas tráví společnými výlety, procházkami nebo čtením. Jako nejtěžší výchovnou situaci uvedla „ADHD“ u syna.

Respondentka C

Současný vztah se svými dcerami uvádí respondentka jako více „kamarádský“. Společný volný čas tráví procházkami nebo sportem. Také uvedla, že nebylo nutné řešit žádný závažný výchovný problém.

Respondentka D

Vzhledem k věku syna respondentka u vzájemných vztahů s dítětem uvádí, že „žádné problémy nemá“. Volný čas tráví společnými hrami, procházkami a četbou. Jako nejsložitější výchovnou situaci uvádí adaptaci syna zpět do vlastního prostředí, kdy se vrací z pobytu u otce.

Respondentka E

Respondentka uvádí, že vzájemný vztah s dcerami je plně „otevřený“ a vycházejí spolu „kamarádsky“. Volný čas tráví prací nebo vycházkami se psem. Složitou výchovnou situaci řešila s mladší dcerou, když po delší nemoci nebylo možné uzavřít její školní prospěch a ukončit tak ročník studovaného oboru.

Respondentka F

Vzájemné vztahy s dětmi respondentka vnímá jako „kamarádské“, kdy pro sebe mají „pochopení“. Protože děti studují mimo domov, je společně tráveného volného času méně. Složitou výchovnou situaci byla nucena řešit se synem, kdy začal chodit za školu.

Respondentka G

Vztahy se synem označuje respondentka za „pěkné“. Žádný vážnější výchovný problém neřešila. Volný čas tráví procházkami nebo četbou. Se synem mají také možnost využít chalupy prarodičů, která poskytuje zajištění dalších společných aktivit.

Respondentka H

Vztah s dcerou označuje za „náročný“ z důvodu předchozí „fixace na otci“. Dceři se věnuje nepřetržitě, volný čas tráví převážně hrou. Jako složitou vnímá situaci, kdy se dcera dožaduje otce, který v současné době chybí.

Celkové vyhodnocení okruhu č. 3

Respondentky A, C, E a F považují vzájemné vztahy se svými dětmi za „otevřené, přátelské a kamarádké“. Pouze respondentka H vnímá aktuálně vztah s dcerou jako náročný. Celkově však považují vztahy s dětmi za dobré.

Svůj volný čas věnovaný dětem využívají převážně ke společným výletům a procházkám.

Ačkoliv byly respondentky B, E a F nuceny řešit složité výchovné situace, všechny dokázaly své děti zvládnout tak, kdy konečné řešení problému získalo pozitivní výsledek.

Okruh č. 4 – Školský systém

Respondentka A

V oblasti školství zvýhodnění dítěte nevidí, navíc žádnou závažnou situaci v tomto směru prozatím neřešila. Co se týče volnočasových aktivit a kroužků, uvádí, že škola má „celkem bohatou nabídku“.

Respondentka B

Ve školství žádné zvýhodnění dětí nepozoruje. Pro využití volného času má škola připraveno v družině pro děti několik kroužků.

Respondentka C

Ve škole zvýhodnění dětí nevidí. Respondentka také uvádí, že ve škole, kde jedna z dcer studuje, žádné volnočasové aktivity nejsou.

Respondentka D

V oblasti školství žádné zvýhodnění dítěte nevidí. Volnočasové aktivity a kroužky v rámci školky, kde je syn umístěn, dostupné nejsou. Možnosti jsou pouze v soukromém sektoru, který si nemůže z finančních důvodů dovolit.

Respondentka E

V oblasti školství u dcer žádné zvýhodnění nepocítuje. Také volnočasové aktivity, příp. kroužky v rámci školy neuvádí.

Respondentka F

Na školské půdě nikdy k žádnému zvýhodnění dětí nedošlo. Také v oblasti volnočasových aktivit si není vědoma, že by škola nějaké nabízela.

Respondentka G

V případě předškolního zařízení respondentka žádné zvýhodnění pro syna nevidí. Vycházejí s vychovatelkami dobře a synovi se ve školce líbí. Speciální kroužky zařízení nenabízí, dětská představení jsou součástí výuky.

Respondentka H

Dcera je ještě malá, takže školský systém zatím nevyužívá.

Celkové vyhodnocení okruhu č. 4

Všechny respondentky se shodly, že v oblasti školy a školského systému, žádné zvýhodnění pro své děti nepocítují.

V oblasti využití volnočasových aktivit pro děti pouze respondentka A uvedla, že škola disponuje „bohatou nabídkou“. Ostatní respondentky zastávají názor, že školské zařízení žádné bezplatné volnočasové aktivity pro děti nenabízí, případně, že o žádných takto dostupných nemají povědomost. Respondentka H na tuto otázku neodpověděla, jelikož je s dcerou na rodičovské dovolené.

Okruh č. 5 – Finanční situace

Respondentka A

Respondentka má stabilní zaměstnání a svoji finanční situaci zhodnotila jako „průměrnou“, kdy je schopna bez obtíží dostát smluvním závazkům.

Respondentka B

Respondentka je v současné chvíli nezaměstnaná. Svoji finanční situaci zhodnotila jako „tragédii“, kdy na děti nedostává od bývalého partnera již několik let výživné. Z dávek poskytovaných státem pobírá přídavky na děti a příspěvek na bydlení.

Respondentka C

Svoji finanční situaci zhodnotila slovy, že je schopna ji zvládnout a dostát případným dalším smluvním závazkům.

Respondentka D

Svoji finanční situaci respondentka zhodnotila jako „hodně těžkou“, kdy je nucena sáhnout také finanční prostředky určené pro další měsíc. V současné době je nezaměstnaná a zdrojem příjmů jsou převážně dávky poskytované státem. Využívá z nich příspěvek na bydlení, peněžitou pomoc v hmotné nouzi a přídavek na dítě. S obtížemi je schopna dostát smluvním závazkům.

Respondentka E

Respondentka má stabilní zaměstnání a svoji finanční situaci zhodnotila, že „na vyžití to je“. Přiznány jim byly sirotčí a vdovský důchod, jiné dávky poskytované státem nepobírá.

Respondentka F

Finanční situaci respondentka hodnotí průměrně, kdy je „schopná pokrýt základní potřeby a požadavky“. Děti si občas přivydělají příležitostnou brigádou. Žádné státem poskytované dávky nepobírá, domnívá se, že by na ně nedosáhla.

Respondentka G

V oblasti financí respondentka uvedla, že „si nemůže vyskakovat, ale je schopna vyjít“. Vyjma přídavku na dítě žádné další státem poskytované dávky nepobírá.

Respondentka H

Aktuální finanční situaci vidí respondentka jako „kritickou“, kdy bývalý partner žádným způsobem na dceru ani na závazky týkající se domu nepřispívá. Jen stěží dostává smluveným závazkům, ve velké míře pomáhají rodiče. Dávky poskytované státem nepobírá, nebyly jí přiznány.

Celkové vyhodnocení okruhu č. 5

Oblast financí je nejkritičtější u respondentek B, D a H, kdy jsou aktuálně bez zaměstnání a jediným stálým zdrojem příjmů jsou státem poskytované dávky, které využívají. V případě dalších smluvních závazků jsou jen s velkými obtížemi schopny jim dostat.

Respondentky A, C, E, F a G mají v současné době stálé zaměstnání, ale shodně uvádějí, že finanční zdroje pokryjí pouze základní potřeby domácnosti.

U všech respondentek je oblast financí aktuálním tématem, které jsou nuceny denně řešit a nepříznivou situaci vnímají jako svůj handicap.

Okruh č. 6 – Zkvalitnění rodinného a osobního života

Respondentka A

S kvalitou svého života je spokojená a žádnou změnu v současné době nepotřebuje.

Respondentka B

Pro zkvalitnění svého života si na prvním místě přeje zaměstnání s dostatečným finančním ohodnocením, kdy by měla souběžně možnost stíhat péči o své děti.

Respondentka C

Jako zkvalitnění svého života uvedla možný budoucí vztah s případným novým partnerem.

Respondentka D

Pro zlepšení kvality svého života uvedla možnost získání stálého zaměstnání, z jehož příjmu by dokázala pokrýt smluvené závazky, a dopřát synovi např. některý z kroužků.

Respondentka E

Pro zkvalitnění svého života by uvítala, kdyby měla k dispozici více finančních prostředků.

Respondentka F

Pro zlepšení kvality svého života by uvítala více finančních prostředků na zabezpečení rodiny.

Respondentka G

Do budoucna by si přála získat úplnou rodinu, tedy i nového otce pro svého syna.

Respondentka H

Jako největší přínos do svého života by uvítala finance, které by jí pomohly zabezpečit fungování vlastní domácnosti, a nebyla tolik závislá na rodičích.

Celkové vyhodnocení okruhu č. 6

Pro zkvalitnění života respondentek E, F, H má největší význam zlepšení stávající finanční situace a získání dalších finančních prostředků.

Důležitou oblastí pro respondentky B a D je získání stabilního zaměstnání, přičemž na stejném stupni žebříčku u respondentek C a G je možnost nového partnerského vztahu. Pouze respondentka A uvedla, že nemá potřebu aktuálně zlepšovat kvalitu svého života.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo zodpovězení otázky, jak vnímají dnešní svobodné matky svoji životní situaci. Zvolená forma kvalitativního výzkumu si kladla za úkol popsat život současných svobodných matek v české společnosti průřezem jejich života. Ukázat místa a případné rozdíly nejen ve výchově dětí, ale také v potřebách, které svobodné matky provázejí v jejich jednotlivých životních etapách. Pro tato zjištění mi pomohla analýza rozhovorů se svobodnými matkami. Z uvedené analýzy vyplývá, že základní témata, která provázejí svobodnou matku jejím životem, jsou jimi nahlížena stejně, bez ohledu na věk matky nebo potřeby dětí. Nejčastěji pocítují nedostatečné zabezpečení v oblasti financí. Jako problémové vidí také získání stálého zaměstnání, právě z důvodu péče o dítě.

Analýza také ukázala, že všem ženám chybí ve výchově dětí muž, zejména ve smyslu autority. Také ony samy by muže ve svém životě opět uvítaly a novým vztahům jsou v zásadě otevřené.

Školský systém žádné zvýhodnění pro děti svobodných matek nenabízí, a to ani v rámci využití např. bezplatných volnočasových aktivit, kde by mělo dítě větší možnosti se dále rozvíjet. Naopak vzájemné vztahy matek s dětmi jsou i přes některé složité výchovné situace vnímány jako velmi dobré a kamarádké. Volný čas věnovaný dětem tráví společně formou výletů a procházek.

Celkově svoji životní situaci svobodné matky vnímají nikoli jako „znevýhodněnou“, ale zejména „náročnou“. Již nejsou za svůj status perzekuovány a případnou pomocnou ruku ve svojí situaci nacházejí u přátel a v nejbližší rozšířené rodině, která se jim snaží v rámci svých možností vycházet vstříc.

Cílem této bakalářské práce byla také snaha najít řešení problémů, které svobodné matky nejvíce trápí, a při kterých by jim mohli být sociální pedagogové nápomocni. Nabízí se např. varianta pro sdružení nebo neziskové organizace, které by zaměřením byly schopny více pracovat s potenciálem svobodných matek, příp. jejich dětmi. Další plně nevyužitou sférou je nabídka bezplatných volnočasových aktivit v rámci školského systému, kde by měl sociální pedagog silný potenciál zúročit své získané vědomosti a znalosti. Podle vyhodnocených rozhovorů školy nabízejí minimální možnosti volnočasových aktivit, a pokud byť jen omezenou nabídku mají, je vždy za úplatu. Touto formou by mohla být svobodným matkám nabídnuta pomocná ruka, kterou bezesporu potřebují.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

PRAMENY

Česko. Zákon č. 108/2006 Sb. ze dne 14. března 2006 o sociálních službách ve znění pozdějších předpisů. In sbírka zákonů České republiky. 2006, částka 37, s. 1257.

Česko. Zákon č. 117/1995 Sb. ze dne 26. května 1995 o státní podpoře ve znění pozdějších předpisů. In sbírka zákonů České republiky. 1995, částka 31, s. 1634.

Česko. Zákon č. 262/2006 Sb. ze dne 21. dubna 2006 parlamentu České republiky, Zákoník práce ve znění pozdějších předpisů. In sbírka zákonů České republiky. 2006, částka 86, s. 3146.

Česko. Zákon č. 89/2012 Sb. parlamentu České republiky, Občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů. In sbírka zákonů České republiky. 2012, částka 33, s. 1026.

MONOGRAFIE

BAKALÁŘ, E. Průvodce otcovstvím, aneb bez otce se nedá (dobře) žít. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-605-0.

DUDOVÁ, R. Otcovství po rozchodu rodičovského páru. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2008. ISBN 978-80-7330-136-1.

GILLERNOVÁ, I.; KEBZA, V. a kol. Psychologické aspekty změn v české společnosti. Člověk na přelomu tisíciletí. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-2798-1.

HAMPLOVÁ, D. Děti na psí knížku? Mimomanželská plodnost v ČR. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2007. ISBN 978-80-7330-128-6.

HAŠKOVÁ, H. Fenomén bezdětnosti. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7419-020-9.

KAST, V. Otcové – dcery, matky – synové. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-838-4.

KRAUS, B. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRAUS, B.; POLÁČKOVÁ, V. Člověk, prostředí, výchova. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

KUCHAŘOVÁ, V. Rodina a zaměstnání (deskriptivní fáze analýzy) V., neúplné rodiny. Praha: VÚPSV, 2007. ISBN 978-80-87007-65-5.

MATĚJČEK, Z. Co děti nejvíc potřebují: potřeba otevřené budoucnosti: mateřská a otcovská identita. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-853-8.

MATĚJČEK, Z. Po dobrém nebo po zlém? Praha: Portál, 1993. ISBN 80-85282-78-X.

MOŽNÝ, I. Rodina a společnost. 2. vydání Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-86429-87-8.

MÜLLER, W. Sám, ale ne osamělý. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0001-7.

NOVÁK, T. Vztah otce a syna. Praha: Grada, 2008a. ISBN 978-80-247-2079-1.

NOVÁK, T. Vztah matky a dcery. Praha: Grada, 2008b. ISBN 978-80-247-2076-0.

NOVÁK, T. Vztah otce a dcery. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2078-4.

NOVÁK, T.; DVOŘÁČKOVÁ, B. Vztah matky a syna. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2077-7.

HRABAL, V. Jaký jsem učitel. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. ISBN 14-635-88.

PETROVÁ, I. Neúplné rodiny v současných společenských podmínkách. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1997.

PREKOP, J. Jak být dobrým rodičem, krůpěje výchovných moudrostí. Praha: Grada, 2001. ISBN 80-247-9063-7.

PROKOPOVÁ, J. I rodiče by měli dělat chyby. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-766-4.

QUILLIEN, Ch. Jsem na dítě sám, jak přežít péči o dítě. Praha: Albatros, 2004. ISBN 80-00-01355-X.

RASER, J. Jak vychovávat děti, se kterými se dá žít. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-459-1.

SINGLY, F. Sociologie současné rodiny. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1.

SIROVÁTKA, T.; HORA, O. Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti. Boskovice: František Šalé – ALBERT, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, 2008. ISBN 978-80-7326-140-5.

ŠMOLKA, P. Jak přežít mateřskou. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-30083-7.

ŠVARŤÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. a kol. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

TEYBER, E. Děti a rozvod. Praha: Návrat domů, 2007. ISBN 978-80-7255-163-7.

VAVŘÍK, M. Vybrané sociologické problémy, Brno: IMS, 2010.

DALŠÍ ZDROJE

Deník Metro, Brno: 2014, č.43.

GENDER, ROVNÉ PŘÍLEŽITOSTI, VÝZKUM, Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003, č.1-2. ISSN 1213-0028.

GENDER, ROVNÉ PŘÍLEŽITOSTI, VÝZKUM, Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2007, ročník 8, č. 2. ISSN-online 1805-7632.

Harper's Bazaar. My dva jsme rodina! Život svobodné matky. [cit. 2014-02-03; 14:20] Dostupný z WWW: <<http://www.jenprozeny.cz/deti/26673-my-dva-jsme-rodina-zivot-svobodne-matky?page=0,1/>>

HAVLÍKOVÁ M. Když dítěti chybí máma či táta. Hrozí psychické poruchy a sebevraždy, 2013. [cit. 2014-04-22; 22:20] Dostupný z WWW: <http://ona.idnes.cz/matrska-a-otcovska-deprivace-dkd-/deti.aspx?c=A131118_130719_deti_haa>

JÁNSKÁ, A. Správný věk na těhotenství a mateřství, 2012. [cit. 2013-12-29; 20:32] Dostupný z WWW: <<http://vasemiminko.cz/clanky/spravny-vek-na-tehotenstvi/>>.

MŠMT, Školní družiny. [cit. 2013-02-03; 16:30] Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/mladez/skolni-druziny>>.

NOVÁK, T. Svobodná matka 21. století, 2008. [cit. 2013-02-03; 16:30] Dostupný z WWW: <<http://www.vasedeti.cz/rodina-a-vztahy/vztahy-v-rodine/svobodna-matka-21-stoleti/>>

TOPINKOVÁ M. Poslanci dali šanci zákonu o dětských skupinách, 2014. [cit. 2014-04-22; 09:20] Dostupný z WWW: <<http://www.zpravy.idnes.zc/zakon-o-detskyh-skupinach-prvni-cteni-dy8/>>

TRAMPOTOVÁ, O. Rozvod jako dobré řešení, 20011. [cit. 2013-12-29; 15:47] Dostupný z WWW: <<http://psychologie.cz/rozvod-jako-dobre-reseni/>>.

VAVROŇ, J. Češky po mateřské mají spasit domácí ekonomiku, Právo, 20014. [cit. 2014-03-29; 18:42] Dostupný z WWW: <<http://www.novinky.cz/ekonomika/331294-cesky-po-materske-maji-spasit-domaci-ekonomiku.html>>.

VÚPSV Rilsa, Jesle. [cit. 2014-02-18; 15:47] Dostupný z WWW: <http://www.vupsv.cz/index.php?p=cze_2a&site=default>.

VYTLAČILOVÁ, L. Britské listy, 2005. [cit. 2014-03-18; 10:12] Dostupný z WWW: <<http://blisty.cz/art/23319.html>>.

SEZNAM PŘÍLOH

PI – okruhy rozhovorů

PII – přepis rozhovorů

**PŘÍLOHA P I: PROBLÉMOVÉ OBLASTI VÝZKUMU - OKRUHY
ROZHOVORŮ:**

- 1) Vlastní vnímání role svobodné matky, vnímání okolí (postoje, zkušenosti)
- 2) Rozpad partnerského soužití (příčina rozpadu páru, délka odloučení, absence muže ve výchově, aj.)
- 3) Vzájemné vztahy s dítětem/děťmi (trávení volného času, nestandardní výchovné situace aj.)
- 4) Školský systém (klady – zápory, řešení problémů, mimoškolní aktivity)
- 5) Finanční situace (zaměstnání, využití sociálních dávek, jiné příjmy apod.)
- 6) Zkvalitnění rodinného a osobního života

PŘÍLOHA P II: PŘEPIS ROZHovorŮ

Rozhovor s respondentkou A

1) Jak Vaši roli svobodné matky vnímají Vaši blízcí a okolí?

To neumím dobře posoudit, ale asi obecně, že to máme těžké.

2) Máte pocit, že Vás tato role nějakým způsobem znevýhodňuje nebo omezuje? Pokud ano, jak?

Do určité míry je to omezení v dokonalém plánování času, nejsem časově flexibilní, jako ostatní páry.

3) Jak je to dlouho, co se o rodinu staráte sama?

9. rok

4) Co bylo příčinou Vaší současné situace?

Rozvod.

5) Chybí Vám ve výchově dítěte muž? Pokud ano, co přesně ve výchově postrádáte? Pakliže ne, domníváte se, že ho sama dokážete nahradit?

Mám mužského potomka a myslím si, že mu chybí mužský vzor v klasickém rodinném uspořádání.

6) Jste otevřená případnému novému vztahu? Pokud ano, co od nového vztahu očekáváte?

Otevřená jsem a očekávám partnerství v celém svém významu slova.

7) V jakém věku je/Jsou dnes Vaše dítě/děti?

Syn, 10 let

8) Jaký je Váš vzájemný vztah? Jak spolu vycházíte?

Já myslí, že dobrý, kamarádský i rodičovský.

9) Máte-li dítě ve školském zařízení, snaží se pracovníci vyjít dítěti vstříc v případě, že má nějaký neočekávaný problém?

Tato situace zatím nenastala.

10) Má dítě možnost využít nějaké bezplatné mimoškolní aktivity v rámci zařízení, kde se rozvíjí a studuje?

Ano škola má celkem bohatou nabídku.

11) Jak využíváte /trávíte/ volný čas s dítětem?

Výlety, divadlo, kino, procházky, výstavy, společné hry, společné sportovní aktivity, povídání.

12) Jaká pro Vás je/byla nejsložitější (výchovná) situace, kterou jste musela řešit? A jak to dopadlo?

Omlouvám se, ale na tuto otázku neodpovím.

13) Máte stabilní zaměstnání? Pokud ano, poskytuje Vám zaměstnavatel nějaké úlevy v případě péče o dítě/děti?

Ano zaměstnání mám, úlevy nežádám, přestože je zaměstnavatel poskytuje.

14) Jak byste zhodnotila svoji finanční situaci?

Průměrnou, mám finanční závazky, ale umíme si užívat i dovolené.

15) Využíváte nějaké finanční pomoci od státu? (příspěvek na bydlení apod.) Pokud ANO, jaké? Pokud NE, proč?

NE, pro stát jsem bohatá matka samoživitelka.

16) Co si myslíte, že by Vám nejvíce pomohlo pro zlepšení kvality Vašeho života?

Nic, nemám potřebu v současné chvíli zlepšovat kvalitu svého života.

Rozhovor s respondentkou B

1) Jak Vaši roli svobodné matky vnímají Vaši blízcí a okolí?

Dobře, drží mi pěsti, někdy mi i řeknou, že mě obdivují ...

2) Máte pocit, že Vás tato role nějakým způsobem znevýhodňuje nebo omezuje? Pokud ano, jak?

Nedostatek času sama pro sebe, nedostatek peněz. Někdy krize, že jsem svůj život nezvládla a dětem nejsem schopná dopřát to, co by chtěli.

3) Jak je to dlouho, co se o rodinu staráte sama?

4 roky

4) Co bylo příčinou Vaší současné situace?

Rozchod s bývalým partnerem.

5) Chybí Vám ve výchově dítěte muž? Pokud ano, co přesně ve výchově postrádáte?

Chybí ve smyslu podělení se o péči o děti, chybí v tom mít na věci "mužský pohled".

Pakliže ne, domníváte se, že ho sama dokážete nahradit?

Vlastně ho musím nahradit, nic jiného nezbyvá.

6) Jste otevřená případnému novému vztahu? Pokud ano, co od nového vztahu očekáváte?

Zatím ne.

7) V jakém věku je/jsou dnes Vaše dítě/děti?

3 + 6 + 14 let.

8) Jaký je Váš vzájemný vztah? Jak spolu vycházíte?

Dobře.

9) Máte-li dítě ve školském zařízení, snaží se pracovníci vyjít dítěti vstříc v případě, že má nějaký neočekávaný problém?

Nepozoruji nějaké zvýhodnění.

10) Má dítě možnost využít nějaké bezplatné mimoškolské aktivity v rámci zařízení, kde se rozvíjí a studuje?

Ano, kroužky ve družině (která je ovšem zpoplatněná).

11) Jak využíváte /trávíte/ volný čas s dítětem?

O víkendu výlety do přírody - pěšky, MHD, v týdnu pouze v okolí bydliště. Doma hry, čtení večer.

12) Jaká pro Vás je/byla nejsložitější (výchovná) situace, kterou jste musela řešit? A jak to dopadlo?

ADHD a epilepsie u syna - s tím spojené výkyvy chování i ve škole. Časem se vše zlepšilo.

13) Máte stabilní zaměstnání? Pokud ano, poskytuje Vám zaměstnavatel nějaké úlevy v případě péče o dítě/děti?

Nemám, jsem nezaměstnaná.

14) Jak byste zhodnotila svoji finanční situaci?

Tragédie. Na 2 děti nedostávám již 3 roky výživné. Žijeme "od koruny ke koruně".

15) Využíváte nějaké finanční pomoci od státu? (příspěvek na bydlení apod.) Pokud ANO, jaké? Pokud NE, proč?

Ano. Přídatky na děti a příspěvek na bydlení.

16) Co si myslíte, že by Vám nejvíce pomohlo pro zlepšení kvality Vašeho života?

Začít pracovat v zaměstnání, při kterém bych stíhala i péči o děti (ráno a odpoledne zavést - vyzvednout ze škol), přitom mít dostatečně vysoký plat, abychom neživořili. Dostávat výživné na děti, které je nevymahatelné.

Rozhovor s respondentkou C

1) Jak Vaši roli svobodné matky vnímají Vaši blízcí a okolí?

Když vezmou mou rodinu, tak naši si myslím, že mě fandíjou. ... myslím, že mě pomohli strašně moc v tom nejhorsím. ... pro ně to byl šok, ale postavili se za mě ...

2) Máte pocit, že Vás tato role nějakým způsobem znevýhodňuje nebo omezuje? Pokud ano, jak?

Znevýhodňuje, to bych neřekla, no ale můžu říct, že je to hrozně těžký. Všichni se mi snaží pomáhat, zatím jsem se nesečkala s nikým, kdo by byl jako to... (myšleno nepřijemný

3) Jak je to dlouho, co se o rodinu staráte sama?

V únoru (2013) jsme se rozvedli... ale od léta už to bude skoro rok...

4) Co bylo příčinou Vaší současné situace?

... jsem si říkala, my si nerozumíme, tak to jsem tak špatná... ale pak jsem zjistila, že je tam třetí osoba...

5) Chybí Vám ve výchově dítěte muž? Pokud ano, co přesně ve výchově postrádáte? Pakliže ne, domníváte se, že ho sama dokážete nahradit?

... tak možná že je dobře, když je i ten tatínek, ten element jako mužskej, než sama ta žena, vidím to i jako bonusový s odstupem času ...

6) Jste otevřená případnému novému vztahu? Pokud ano, co od nového vztahu očekáváte?

Jo, pokud něco bude, tak jo, ale teď si myslím, že na to nejsem připravená. Já nemám vyřešenou minulost... A v očekávání? No hlavně, já jsem se změnila...

7) V jakém věku je/jsou dnes Vaše dítě/děti?

Dcera má 12 a půl a druhá 21 let.

8) Jaký je Váš vzájemný vztah? Jak spolu vycházíte?

Společně jsme teď jako víc kamarádky. S tátou ta starší dost špatně komunikuje, protože se na ni v začátku dost vykašlal, ale časem se to snad zlepší.

9) Máte-li dítě ve školském zařízení, snaží se pracovníci vyjít dítěti vstříc v případě, že má nějaký neočekávaný problém?

Dnešní doba je jiná, teď už je to tak, že těch rozvedených dětí je půlka třídy, takže ty učitelé jsou na to zvyklí. A už to nikdo tak tragicky nebere, což je naopak určitě moc dobře, protože dcera se za to na začátku strašně styděla (že je z rozvedené rodiny), a i teď ji to není příjemný.

10) Má dítě možnost využít nějaké bezplatné mimoškolské aktivity v rámci zařízení, kde se rozvíjí a studuje?

Ve škole nemá, ale ona už tancuje x let.... Je to drahý teda strašně, takže se podílíme oba dva (s bývalým manželem). Takže jako aktivit má dost, ale že by ti přispěl někdo, jako, že seš třeba rozvedená, to vůbec nic.

11) Jak využíváte /trávíte/ volný čas s dítětem?

Spíš než s holkama si užívám jen s „holkou“. Tou mladší. My si užíváme spolu vyloženě a snažím se to vždycky nějak využít (ten čas). Třeba chodíme na plavečák. Nebo se snažíme na procházku. V botanický zahradě jsme byli...

**12) Jaká pro Vás je/byla nejsložitější (výchovná) situace, kterou jste musela řešit?
A jak to dopadlo?**

Já teda musím zatukat, ale zatím jsem neřešila žádný problém. Navíc už je starší a rozumnější.

13) Máte stabilní zaměstnání? Pokud ano, poskytuje Vám zaměstnavatel nějaké úlevy v případě péče o dítě/děti?

Ano mám. ...můžu vyzvednout svého vedoucího, protože on mě pomohl strašně moc. ...potřebovala jsem ráno vozit tu mladší do školy, tak jsem měla upravenou pracovní dobu. Vlastně mi pomohl, i když jsem neměla kde bydlet. Jako můžu říct, že všichni, když sem potrebovala, se mi snažili vyjít vstříc.

14) Jak byste zhodnotila svoji finanční situaci?

Zatím to zvládám, ještě musím dopláct nějaké peníze (vzniklé z rozvodového řízení).

**15) Využíváte nějaké finanční pomoci od státu? (příspěvek na bydlení apod.)
Pokud ANO, jaké? Pokud NE, proč?**

Ne, ale kdybych neměla rodinu, která by mě pomohla, tak bych byla na tom o hodně hůř. Měla bych tak max. holobyt, protože na nic dalšího už bych neměla. Ale i jim to splácím.

16) Co si myslíte, že by Vám nejvíce pomohlo pro zlepšení kvality Vašeho života?

Nějaká láska ještě, na tu čekám. Jako to určitě se nevzdávám toho, a myslím si, že nějaká spřízněná dušička se ještě najde.

Rozhovor s respondentkou D

1) Jak Vaši roli svobodné matky vnímají Vaši blízcí a okolí?

Tak já jsem zůstala sama už v osmém měsíci těhotenství, protože jsem mu přišla na tu nevěru, ale tam hodně ti přátelé jako odpadli, tam jsem zůstala tak jakoby sama. Po tom porodu jsme se s jeho tatínkem snažili to dát ještě nějak dohromady, ale tam už prostě nefungovala ta důvěra, z mé strany.

A projevuje o malého otec zájem?

No úplně minimálně, on teď pracuje mimo město, takže se vidí tak maximálně jednou za měsíc.

**2) Máte pocit, že Vás tato role nějakým způsobem znevýhodňuje nebo omezuje?
Pokud ano, jak?**

Určitě, hlavně v tom zaměstnání mě to znevýhodňuje, protože jakmile jsem na pohovoru, řeknu, že se starám o dítě, tak tam už vidíš to, že „AHA“ pozor, tak tady bude asi problém. Jinak si myslím, že mě to v ničem jiném neznevýhodňuje.

3) Jak je to dlouho, co se o rodinu staráte sama?

No vlastně ještě před narozením malého, jak jsem říkala, takže tak 5 let.

4) Co bylo příčinou Vaší současné situace?

Nevěra partnera.

**5) Chybí Vám ve výchově dítěte muž? Pokud ano, co přesně ve výchově postrádáte?
Pakliže ne, domníváte se, že ho sama dokážete nahradit?**

To 100%ně chybí, protože myslím si, že mu chybí, taková ta rázná ruka. Já nejsem typ člověka, že bych byla taková. Samozřejmě občas jako, že když se mi jako něco hodně nelíbí tak umím i zařvat...

Takže spíš postrádáš autoritu?

Tak. A myslím si, že to de i poznat na té výchově u něho. A navíc mám strach, jestli ho nedržím moc zpátky v určitejch věcech, jestli to nepřeháním.

6) Jste otevřená případnému novému vztahu? Pokud ano, co od nového vztahu očekáváte?

Určitě jsem, teď momentálně. Já jsem nikdy nebyla zvyklá být delší dobu sama... Teď jsem 2,5 roku sama a bylo to hodně těžký si zvyknout být sama a teď už mi schází ten partner.

7) V jakém věku je/jsou dnes Vaše dítě/děti?

Syn má 4 roky.

8) Jaký je Váš vzájemný vztah? Jak spolu vycházíte?

S malým vycházím v pohodě. Žádné problémy nemám.

9) Máte-li dítě ve školském zařízení, snaží se pracovníci vyjít dítěti vstříc v případě, že má nějaký neočekávaný problém?

Nevnímám, že by tam byly nějaké úlevy. Je pravda, že jsem měla na začátku problém s tou jednou učitelkou, tou starší, ale teď vycházíme teda dobře, úplně v pohodě.

A malému se líbí ve školce?

Jo, malýmu (synovi) se tam líbí. A v podstatě jako nevnímám, že bysme tam měli v něčem nějaké úlevy.

10) Má dítě možnost využít nějaké bezplatné mimoškolské aktivity v rámci zařízení, kde se rozvíjí a studuje?

No s tou jednou učitelkou jsem právě řešila, že mě mrzí, že nemůže chodit na kroužky. Protože zas skrz ty finance, které nejsou. Jako přímo ve školce je nemají, ale taky slyším, jak ty děti chodí na plavání. Taky, že mě to hodně mrzí, že mu (synovi) nemůžu jakoby dát to, co třeba dostávají ostatní děti.

11) Jak využíváte /trávíte/ volný čas s dítětem?

Hrajeme si s hračkama. Chodíme ven na procházky. Tady vidíš, že příroda je úplně super. (okolí bydliště je plné travnatých ploch a je blízko lesa). Ale když se naskytne ta možnost, tak deme třeba aspoň na ten bazén.

12) Jaká pro Vás je/byla nejsložitější (výchovná) situace, kterou jste musela řešit? A jak to dopadlo?

Tak to je těžká otázka. Mě nenapadá nic závažného, co by se jako stalo, ale možná třeba hodně složitá výchovná situace. Ted', když třeba přijede od toho tatínka, dostat ho zase zpátky do toho systému. Ted' je na něm vidět, že čím je starší, tím to pro něho je horší (myšleno pro syna). Přemýšláš, jestli je lepší, aby se s tím otcem vídal nebo nevídal.

13) Máte stabilní zaměstnání? Pokud ano, poskytuje Vám zaměstnavatel nějaké úlevy v případě péče o dítě/děti?

V současné době jsem nezaměstnaná.

14) Jak byste zhodnotila svoji finanční situaci?

Já myslím, že to je úplně jasné. Ta situace finanční, je hodně těžká. Už jsem musela sáhnout i na finance na tento měsíc a už jsem úplně minus – minus. Ted' ta situace je hodně vážná. To je asi to nejhorší, protože já se na tom jídle klidně ošidím, že jo.

**15) Využíváte nějaké finanční pomoci od státu? (příspěvek na bydlení apod.)
Pokud ANO, jaké? Pokud NE, proč?**

Mám. Mám příspěvky na bydlení, mám vlastně přídavek na něho (syna). Mám i tu hmotnou nouzi. Jako přemýšlela jsem, kdybych se vrátila k mamce domů, ale nevyšlo by mi to líp. Protože bych dostala jenom alimenty a nevyžili bysme s toho vůbec, absolutně. Možná tak školku bysme zaplatili, tak nějak jídlo bysme dali dohromady, ale dál už nic.

16) Co si myslíte, že by Vám nejvíce pomohlo pro zlepšení kvality Vašeho života?

Takže určitě to zaměstnání, aby člověk v podstatě si dal dohromady ty závazky. Co mám, co splácím. Dítě pak může chodit do kroužků, můžeš mu koupit třeba boty. To jsou takový ty základní věci, co si myslím, že by to zkvalitnilo. A pak přijde to další určitě.

Rozhovor s respondentkou E

1) Jak Vaši roli svobodné matky vnímají Vaši blízcí a okolí?

No moji blízcí mi pomáhají, myslím moji rodiče, bratr, kamarádka s manželem. Snaží se mě pomáhat, jako třeba naši finančně mi pomohli hodně. Když můžou, tak dají, třeba i proviantně, ono to hodně pomůže. Dneska je jídlo ať chceme nebo nechceme v podstatě nejdražší.

**2) Máte pocit, že Vás tato role nějakým způsobem znevýhodňuje nebo omezuje?
Pokud ano, jak?**

Znevýhodňuje nebo omezuje... já ani nevím. Já sem se tak do ní vžila, že dělám vlastně ženu i chlapa. Já bych ani neřekla...

Už to berete jako rutinu?

Ano, já jsem si to tak prostě vzala za své, že to tak je a jinak ani nebude. Tak jsem se do toho vžila a mě to tak zatím jako vyhovuje.

3) Jak je to dlouho, co se o rodinu staráte sama?

7 let. V pátek to bude přesně 7 let.

4) Co bylo příčinou Vaší současné situace?

Manželova smrt. Byl dlouhodobě vážně nemocný.

5) Chybí Vám ve výchově dítěte muž? Pokud ano, co přesně ve výchově postrádáte? Pakliže ne, domníváte se, že ho sama dokážete nahradit?

Jako chybí, každopádně chybí jako by tam ten muž měl být, ale u nás to třeba funguje opravdu tak, že holky ho mají pořád v živém obrazu. A když něco řešíme, a řeknu „hele, co by taťka na to řekl?“, tak toto u nás funguje. Ony okamžitě ví, co by řekl, a podle toho se přizpůsobí.

Takže je vlastně tak trochu manžel pořád doma?

Jo, tak to je. Jako pořád je doma a pořád vlastně pomáhá.

A kolik bylo hokám, když se to stalo?

11 a 14 let., takže jako ten věk už mají, ale pořád to mají v živé paměti.

6) Jste otevřená případnému novému vztahu? Pokud ano, co od nového vztahu očekáváte?

Hmm, otevřená... jako jo, nebránila bych se, ale musí to být na úrovni tak, jak to bylo s mým mužem. Musí překonat nastavenou laťku. Protože už vím tak nějak, co od života chci a níž určitě ne.

7) V jakém věku je/jsou dnes Vaše dítě/děti?

19 a 22 let.

8) Jaký je Váš vzájemný vztah? Jak spolu vycházíte?

No úplně perfektně. Vycházíme spolu skvěle, já bych řekla spíš tak kamarádsky. Otevřený, všechno si řekneme, na rovinu. Ony ví, že když potřebují, tak jim pomůžu a ví, že nesnáším lhaní, protože ono stejně vždycky všechno vyjde najevo. Ale máme opravdu dobrý vztah.

9) Máte-li dítě ve školském zařízení, snaží se pracovníci vyjít dítěti vstříc v případě, že má nějaký neočekávaný problém?

Já bych řekla, že ani ne. Možná jen chvílku krátce po smrti manžela, ale jinak ne.

10) Má dítě možnost využít nějaké bezplatné mimoškolní aktivity v rámci zařízení, kde se rozvíjí a studuje?

To ne, holky už si našly vlastní brigádu.

11) Jak využíváte /trávíte/ volný čas s dítětem?

My zas tolik toho volného času moc nemáme. Spíš trávíme čas na chalupě prací, nebo pak na procházky se psem. Občas třeba do ZOO.

**12) Jaká pro Vás je/byla nejsložitější (výchovná) situace, kterou jste musela řešit?
A jak to dopadlo?**

Když mladší dcera byla nemocná a hodně zameškala ve škole, tak pak z ní chtěla odejít. Protože měla představu, že si nezvládne opravit známku na vysvědčení a přeci nepropadne..., takže jsem sehnali doučování, a nakonec to zvládla. Dneska mi říká, že jsem na ni mohla být i přísnější.

13) Máte stabilní zaměstnání? Pokud ano, poskytuje Vám zaměstnavatel nějaké úlevy v případě péče o dítě/děti?

Ano, stabilní zaměstnání mám. Když jsem potřebovala, tak mi zaměstnavatel vždycky vyšel vstříc. To určitě ano.

14) Jak byste zhodnotila svoji finanční situaci?

No, když už to nemůže být lepší, tak aspoň tak. Na vyžití to je.

**15) Využíváte nějaké finanční pomoci od státu? (příspěvek na bydlení apod.)
Pokud ANO, jaké? Pokud NE, proč?**

Ne, nevyužívám. Máme akorát sirotčí důchody pro holky a můj vdovský.

16) Co si myslíte, že by Vám nejvíce pomohlo pro zlepšení kvality Vašeho života?

No bohužel se to zas všechno točí kolem peněz. Kdyby jich bylo víc, tak bych byla klidnější, mohla si i víc odpočinout, někam si zajet na dovolenou, třeba do lázní a tak.

Rozhovor s respondentkou F

1) Jak Vaši roli svobodné matky vnímají Vaši blízcí a okolí?

Myslím si, že už si na tuto situaci zvykli, a hlavně jsem si zvykla i já. Občas mě politují, ale tím mě nepomůžou, stejně si musím se vším poradit sama.

2) Máte pocit, že Vás tato role nějakým způsobem znevýhodňuje nebo omezuje? Pokud ano, jak?

Určitě mě tahle role neomezuje, ale znevýhodňuje každopádně. Než jsem sehnala zaměstnání, byl to velký problém. Když jsem na pohovoru sdělila stáří dětí, byla jsem vždycky sice zařazena do pořadníku, ale nikdy jsem nebyla vybrána. A velkou nevýhodou je i finanční situace.

3) Jak je to dlouho, co se o rodinu staráte sama?

Už to bude 18 let.

4) Co bylo příčinou Vaší současné situace?

Manžel zahynul při autonehodě, kdy dětem bylo 2 a 5 let.

5) Chybí Vám ve výchově dítěte muž? Pokud ano, co přesně ve výchově postrádáte? Pakliže ne, domníváte se, že ho sama dokážete nahradit?

Ano chybí, hlavně ten mužský vzor „pevná ruka, autorita“, to že se člověk může na někoho spolehnout a nezůstává odpovědnost jenom na jednom. Např. zařizování různých administrativních záležitostí, výchova dětí, nakupování, cestování. Ono to člověka samotného ani moc nebaví, a hlavně je to nedostačující po finanční situaci.

6) Jste otevřená případnému novému vztahu? Pokud ano, co od nového vztahu očekáváte?

Ano, v současné době jsem si našla přítele a očekávám hlavně vzájemnou toleranci a pochopení. Přichází do již fungující, ale přeci jen neúplné rodiny.

7) V jakém věku je/jsou dnes Vaše dítě/děti?

20 a 23.

8) Jaký je Váš vzájemný vztah? Jak spolu vycházíte?

Vzájemný vztah je kamarádský, máme pochopení jeden pro druhého a můžeme se na sebe spolehnout.

9) Máte-li dítě ve školském zařízení, snaží se pracovníci vyjít dítěti vstříc v případě, že má nějaký neočekávaný problém?

Ve školském zařízení jsme nikdy závažný problém neměli, ale taky nikdy nebyly děti odlišovány nebo zvyhodňovány od ostatních dětí.

10) Má dítě možnost využít nějaké bezplatné mimoškolní aktivity v rámci zařízení, kde se rozvíjí a studuje?

Bezplatné aktivity už snad asi neexistují, nebo o nich nevím.

11) Jak využíváte /trávíte/ volný čas s dítětem?

Vzhledem k tomu, že už jsou děti dospělé, tráví volný čas každý po svém. Takže jestli se někdy sejdeme, tak to bývá většinou ve svátek. Navíc obě děti studují mimo bydliště, jsou na koleji, takže ani toho společného času moc není. Ale když se najde, tak jsme rádi.

12) Jaká pro Vás je/byla nejsložitější (výchovná) situace, kterou jste musela řešit? A jak to dopadlo?

No složitá situace nastala u syna před maturitou, když mě třídní profesor sdělil, že můj syn zřejmě nebude připuštěn k maturitě. Na můj dotaz, z jakého důvodu, mě bylo sděleno, že nechodí do školy a já o tom vůbec nevěděla. To vážně nevíš co udělat a jak se zachovat. Bylo to na začátku čtvrtáku, měl zdravotní problémy spojené s operací, takže pak následně probíhaly rehabilitace. A asi se mu to „nicnedělání“ zalíbilo, protože celý týden do té školy právě díky rehabilitacím v podstatě nechodil. Takže se rozhodl v tom pokračovat dál. Nikdo z učitelů mě předtím vůbec nekontaktoval, nebo neinformoval, že taková situace existuje. Nakonec vše dopadlo dobře, syn odmaturoval a měl pouze dvě dvojky a dvě trojky a teď už studuje VŠ.

13) Máte stabilní zaměstnání? Pokud ano, poskytuje Vám zaměstnavatel nějaké úlevy v případě péče o dítě/děti?

V současné době už mám delší čas stabilní zaměstnání, ale kromě OČR a nutných návštěv u lékaře mě žádné úlevy nikdy poskytnuty nebyly.

14) Jak byste zhodnotila svoji finanční situaci?

Kdo je na tom po finanční stránce v dnešní době dobře? Základní potřeby a požadavky rodiny jsme schopni pokrýt, ale nějaký komfort si dopřát nemůžeme. Protože děti studují, musí chodit na brigády, aby si některé vlastní požadavky a aktivity zabezpečili sami.

15) Využíváte nějaké finanční pomoci od státu? (příspěvek na bydlení apod.) Pokud ANO, jaké? Pokud NE, proč?

Nevyužívám žádné, a myslím si, že bych ani nic nedostala.

16) Co si myslíte, že by Vám nejvíce pomohlo pro zlepšení kvality Vašeho života?

V první řadě si musím vážit zdraví, které mi zatím slouží. V dalších případech je to finanční situace, protože pokud je člověk zabezpečený, můžete si dovolit např. lepší bydlení. A také by mi víc pomohla práce v místě bydliště, v současné době totiž dojíždím za prací cca 50 km.

Rozhovor s respondentkou G

1) Jak Vaši roli svobodné matky vnímají Vaši blízcí a okolí?

Víš co, už si zvykli. Nikdo to moc neřeší, navíc než někomu dojde, že mám syna, chvíli to trvá...

2) Máte pocit, že Vás tato role nějakým způsobem znevýhodňuje nebo omezuje?

Pokud ano, jak?

Tak já to tak asi nevnímám. Prostě mám syna a patří ke mně. Omezuje možná občas časově, ale jinak ne.

3) Jak je to dlouho, co se o rodinu staráte sama?

Já od začátku, ještě než se malej narodil. Takže teď už to bude 6 a půl roku.

4) Co bylo příčinou Vaší současné situace?

Naprostá mladická nerozvážnost. Otěhotněla jsem, když mi bylo 17 let a těhotenství jsem tajila. Vlastně na to přišla ségra, když už jsem byla v osmém měsíci. Byl z toho doma docela poprask.

5) Chybí Vám ve výchově dítěte muž? Pokud ano, co přesně ve výchově postrádáte?

Pakliže ne, domníváte se, že ho sama dokážete nahradit?

Odbornou výchovnou mužskou ruku zastává zatím dědeček. Má respekt, takže tahle část je jakš takš zabezpečená.

6) Jste otevřená případnému novému vztahu? Pokud ano, co od nového vztahu očekáváte?

Ano. Tuhle část mám vyřešenou, takže přítele bych chtěla, ovšem musí on chtít i malého. A na to mladí kluci moc nejsou. Když zjistí, že mám dítě, chvíli se smějí, a když jim dojde, že si nedělám srandu, tak to pak zabalí.

7) V jakém věku je/Jsou dnes Vaše dítě/děti?

Synovi je 6 let, v září půjde do školy.

8) Jaký je Váš vzájemný vztah? Jak spolu vycházíte?

Moc pěkně. On je moc hodnej, žádněj jako extra drak. Poslouchá, takže nemáme žádný problém.

9) Máte-li dítě ve školském zařízení, snaží se pracovníci vyjít dítěti vstříc v případě, že má nějaký neočekávaný problém?

Ted' je malej ještě ve školce a můžu říct, že je spokojenej. Vychovatelky ho mají rády a on tam taky chodí rád. Pravda, jediný u čeho vždycky remcá je, že je tam jako první. Chodím do práce na půl sedmou, takže ho vodím na 6 hodinu.

10) Má dítě možnost využít nějaké bezplatné mimoškolské aktivity v rámci zařízení, kde se rozvíjí a studuje?

Paní vychovatelky se dětem opravdu věnují. Ve školce bývají různá představení, které děti nacvičí, ale jako zdarma teda nic.

11) Jak využíváte /trávíte/ volný čas s dítětem?

Hodně si čteme, chodíme na procházky. A pak taky na chalupu, v létě se s našima střídáme, takže malej tak má třeba tři týdny v kuse takovej tábor u vody.

12) Jaká pro Vás je/byla nejsložitější (výchovná) situace, kterou jste musela řešit? A jak to dopadlo?

Žádnou si nevybavuju. Všechno řešíme hned a přeci jen jak jsem říkala, malej je hodnej a rozumnej, takže stačí vždycky domluva.

13) Máte stabilní zaměstnání? Pokud ano, poskytuje Vám zaměstnavatel nějaké úlevy v případě péče o dítě/děti?

Ano, stabilní zaměstnání mám. Žádné úlevy ale nemám. Nejsme tam zrovna výbornej kolektiv, takže někdy je situace spíš složitější, hlavně když je malej třeba nemocnej. Ale zase jako na to OČR jít bez problému můžu.

14) Jak byste zhodnotila svoji finanční situaci?

Nemůžu si vyskakovat, ale jsem schopna vyjít. Sama si kolikrát říkám, jak se mi to povedlo...každopádně mohlo by to být určitě lepší, to bych se nezlobila.

**15) Využíváte nějaké finanční pomoci od státu? (příspěvek na bydlení apod.)
Pokud ANO, jaké? Pokud NE, proč?**

Akorát přídavky na malýho, jinak nic. Protože bydlím u našich, tak se příjmy sčítají, takže žádné další příspěvky nemám a ani bychom je nedostali.

16) Co si myslíte, že by Vám nejvíce pomohlo pro zlepšení kvality Vašeho života?

Určitě bych chtěla kompletní rodinu, takže nějaký muž, který by přijal malýho do svého života. To bych byla opravdu šťastná.

Rozhovor s respondentkou H

1) Jak Vaši roli svobodné matky vnímají Vaši blízcí a okolí?

No upřímně, jsou teď docela naštvaní, protože tato situace vůbec neměla nastat, ale snaží se mi pomáhat. Hlavně rodiče.

**2) Máte pocit, že Vás tato role nějakým způsobem znevýhodňuje nebo omezuje?
Pokud ano, jak?**

Znevýhodňuje hlavně finančně. Taky okolí se na mě dívá teď s despektem. Jako, že jsem si zkazila život a tak.

3) Jak je to dlouho, co se o rodinu staráte sama?

Je to asi půl roku, co nás přítel opustil.

4) Co bylo příčinou Vaší současné situace?

Je to složitější, ale vlastně přítelova nevěra. Určitej podíl na tom ale nesu taky já, že k té situaci došlo.

**5) Chybí Vám ve výchově dítěte muž? Pokud ano, co přesně ve výchově postrádáte?
Pakliže ne, domníváte se, že ho sama dokážete nahradit?**

No tak to každopádně chybí. Je to teď strašně náročný. Malá mi zabere všechn čas a špatně snáší tu odluku. Pořád chce tatínka. A je dost paličatá. Dost mi pomáhá můj táta a bráchové. To jsou jediný mužský, který teď má kolem sebe. A jsem vděčná za to, protože ona je prostě potřebuje. Vyhledává být středem pozornosti.

6) Jste otevřená případnému novému vztahu? Pokud ano, co od nového vztahu očekáváte?

No to je teď dost složitá otázka. Možná časem, ale teď aktuálně to dost nejde. Je to moc čerstvý. Uvidíme, jak se všechno vyvrbí.

7) V jakém věku je/jsou dnes Vaše dítě/děti?

Malé je teď rok a dva měsíce.

8) Jaký je Váš vzájemný vztah? Jak spolu vycházíte?

Ale tak jako malá je ještě malá, takže to jde, ale byla na tátu dost fixovaná, takže často řeším takovej ten hysterickéj pláč „tatínka, tatínka...“ dost špatně to psychicky dávám.

9) Máte-li dítě ve školském zařízení, snaží se pracovníci vyjít dítěti vstříc v případě, že má nějaký neočekávaný problém?

S malou jsem zatím doma, takže to ještě nehrozí.

10) Má dítě možnost využít nějaké bezplatné mimoškolní aktivity v rámci zařízení, kde se rozvíjí a studuje?

Bez odpovědi.

11) Jak využíváte /trávíte/ volný čas s dítětem?

Tak já jsem s malou pořád. Pořád si hraje. Snažím se jí rozvíjet. A pak taky naši si ji berou, abych taky měla chvíli klid. Je hodně živá.

12) Jaká pro Vás je/byla nejsložitější (výchovná) situace, kterou jste musela řešit? A jak to dopadlo?

No nejsložitější situace jsou, když chce malá tátu a pláče. Prostě není k utišení a já už pak nevím, co s ní mám dělat.

13) Máte stabilní zaměstnání? Pokud ano, poskytuje Vám zaměstnavatel nějaké úlevy v případě péče o dítě/děti?

Jsem na rodičovské dovolené.

14) Jak byste zhodnotila svoji finanční situaci?

Ta je kritická. Protože se na baráku dělali opravy, brali jsme si půjčku ze stavebka, ale to je psaný na mě. Přítel jak odešel, tak mě v tom naprosto nechal. Nedává mi žádný peníze,

ani na malou ani na bydlení. Takže s rodičáku nemůžu vyžít. Když zaplatím splátky a zálohy na vodu a tak, tak jsem na nule. Pomáhají mi rodiče, ale to taky nejde furt.

15) Využíváte nějaké finanční pomoci od státu? (příspěvek na bydlení apod.)

Pokud ANO, jaké? Pokud NE, proč?

Protože jsem v rodinném domě, tak žádné příspěvky nedostávám. Zkoušela jsem se ptát na sociálce, ale rovnou mi paní řekla, ať na to zapomenu.

16) Co si myslíte, že by Vám nejvíce pomohlo pro zlepšení kvality Vašeho života?

No hlavně zlepšení toho příjmu, abych nebyla závislá na rodičích. Cítím se strašně, jako že jsem selhala. Někdy nemám ani na to koupit malé botky nebo nějaký oblečení. Tak to by mi jako teď určitě hodně pomohlo.